

شناسایی و برنامه‌ریزی ظرفیت‌های گردشگری دره ارداک به منظور توسعه پایدار روستایی

سمانه داوطلب^۱، هادی لباف خانیکی^۲

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی؛ دانشگاه پیام نور.
^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی؛ دانشگاه فردوسی مشهد.

نام نویسنده مسئول:

هادی لباف خانیکی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۰

چکیده

توریسم روستایی یکی از مفاهیم و اشکال توسعه پایدار است که در آن از منابع موجود در مناطق روستایی استفاده می‌شود. این پژوهش پیرامون بررسی ظرفیت‌های گردشگری دره ارداک به منظور توسعه پایدار روستایی و شناسایی عوامل موثر بر آن می‌باشد و یافته‌ها نشان داد که عوامل اجتماعی و فرهنگی، عوامل زیر ساختی و راه‌سازی و عوامل اقتصادی بر ظرفیت‌های گردشگری دره ارداک تاثیر گذار است. ابزار اصلی مورد استفاده برای کسب اطلاعات تحقیق، پرسش‌نامه است. در طرح پرسش‌نامه جنبه‌های مهم از اهداف تحقیق در رابطه با فرضیات تحقیق به کار گرفته شده و بر اساس مفاهیم مورد نیاز شاخص‌سازی شده است. پرسش‌نامه‌ها برای دو گروه از افراد در نظر گرفته شده است. یک نوع برای ساکنان روستایی و نوع دیگر برای گردشگران روستایی. در جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی مشتمل بر مشاهده و مصاحبه نیز استفاده گردیده است در انتخاب پاسخ‌گویان از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است که در این روش تمام افراد جامعه آماری شانس مساوی برای قرار گرفتن در نمونه را دارا هستند. به منظور تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردیده است. پس از توزیع و تکمیل پرسش‌نامه‌ها، اطلاعات دسته‌بندی و از طریق نرم‌افزار SPSS اطلاعات جمع‌بندی شده، پس از بررسی و با استفاده از آزمون‌های آماری مقایسه میانگین تک نمونه‌ای (T test) و آزمون‌های دو (کلی اسکور) در سطح ۹۵ درصد اطمینان (و سطح اختلاف معناداری کمتر از ۰.۰۵) (sig=0.001) به اثبات فرضیات تحقیق پرداخته شده و نتایج حاصل به تفکیک ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، ظرفیت‌های گردشگری، دره ارداک.

بیان مسئله

امروزه با توجه به کمبود امکانات اولیه معیشتی در روستاها و مهاجرت نیروی انسانی بومی این مناطق در اثر فقر اقتصادی و عدم وجود فرصت های شغلی پایدار و مناسب و بروز مشکلات حاشیه نشینی، افزایش جمعیت و برخی مشکلات اجتماعی در شهرهای بزرگ رشد گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی تفکر نسبتاً جدیدی است که سیاست گذاران محلی در جوامع روستایی به اهمیت آن پی برده اند، (قادری، ۱۳۸۳: ۱۶).

گردشگری در فرآیند برنامه ریزی توسعه روستایی اهمیت به سزایی دارد. بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، جاذبه‌ها، امکانات و قابلیت‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی ایران بسیار متنوع و گسترده است. به طوری که رتبه ۱۰ جاذبه های باستانی و تاریخی و رتبه پنجم جاذبه های طبیعی را داراست اما تاکنون نا شناخته باقی مانده و سبب شده تا با وجود رتبه ممتازش در جاذبه های جهانگردی از درآمد گردشگری جهان حتی به یک درصد هم نمی‌رسد (ژدردی، ۱۳۸۹: ۳).

تفرج گاه های گردشگری به عنوان مکان هایی پیرامون کلان شهرها جهت ارتقای تفکر توسعه شهر می توانند با نقش عملکردی نسبت به کلان شهرها و شهرها مطرح شوند (کدیور و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۱۳). کاربرد این مناطق پیرامونی بیشتر گذران اوقات فراغت و رفع خستگی برای شهروندان و برقراری رابطه فراموش شده انسان و طبیعت است (موحد و دیگران، ۱۳۹۰: صص ۵۸-۵۹). امروزه تقاضا برای گردشگری روستایی در تفرج گاه های ییلاقی رو به فزونی نهاده است. پاسخ به این افزایش تقاضا، ایجاد مجتمع های گردشگری، برنامه ریزی دقیق، خط مشی ها و سیاست ها و احداث مکان های ییلاقی را ضروری می سازد (حاتمی نژاد، ۱۳۸۶: ۴۸).

دره ارداک^۱ یکی از دره های کوهستانی و خوش آب و هوای خراسان رضوی است که در ۵۰ کیلومتری شمال غرب شهر مشهد در میان ارتفاعات کپه داغ واقع شده است. رودخانه ارداک با ۴۰ کیلومتر طول، جریانی دائمی در این دره داشته و روستاهای متعددی را در حاشیه خود جای داده است. دره ارداک طی دو دهه اخیر با احداث جاده و ارایه سایر خدمات زیر بنایی اراضی علاوه بر کشاورزی و باغداری موقعیت مناسبی برای گردشگری و ساخت خانه های دوم پیدا نموده است (کدیور و محمودی، ۱۳۹۰: ۳).

این منطقه به عنوان یک تفرج گاه پیرامونی کلان شهر مشهد به علت جاذبه های تفریحی و منحصر به فرد در فصل گردشگری و در آخر هفته و ایام تعطیلات پذیرای تعداد زیادی از ساکنان این شهر به عنوان گردشگر می باشد و جاذبه های موجود در آن، از جمله اقلیم مساعد کوهستانی، جاذبه های طبیعی، وجود فضای مناسب برای کوهنوردی و صخره نوردی، وجود منبع آب با کیفیت (باغداری، زراعت، دامداری سنتی، ساخت سد مخزنی ارداک که منجر به افزایش سرسبزی و طراوت منطقه و شکل گیری فعالیت های تفریحی از قبیل ورزش های آبی و ماهی گیری شده است و علاوه بر آن نزدیکی به شهر مشهد سبب شده که این منطقه به صورت یک جاذبه گردشگری پیرامون شهری از قابلیت زیادی جهت جلب گردشگران برخوردار باشد. لیکن مطابق مطالعات اولیه به نظر می رسد به دلیل شناسایی نامناسب جاذبه ها، ناآگاهی ساکنین منطقه از مزایای گردشگری، کمبود نیروهای کاردان، عدم تبلیغات در مجامع عمومی و نیز نبود سرمایه کافی در منطقه و زیرساخت های لازم برای گردشگری، جریان گردشگری در این مکان تاکنون به طور شایسته رونق نگرفته است و نیاز به شناسایی بهینه قابلیت ها و ظرفیت های گردشگری منطقه، برنامه ریزی و ساماندهی گردشگری کاملاً احساس می شود.

در تمام این سال ها توسعه روستایی یکی از مغفول ترین موارد در ایران بوده است. با وجود استقبال برخی از سرمایه گذاران برای بهره برداری از مزیت های روستایی بوروکراسی های پرپیچ و خم اداری، نبود امکانات زیربنایی در مناطق گردشگری و رفاهی بین جاده‌ای، نبود تبلیغات و اطلاع رسانی مناسب، ناتوانی از ایجاد ارتباط افراد بومی با گردشگران داخلی و خارجی و نداشتن اطلاعات کافی تاریخی و باستانی ساکنان روستایی، غفلت مقامات ارشد استان ها در سال های گذشته از صنعت گردشگری به خصوص در بخش روستایی از دیگر مشکلات پیش روی توسعه این بخش به شمار می رود

¹ - Valley Ardak

اهمیت و ضرورت

اهمیت نظری و سهم موضوع در بسط روشی و نظری حوزه مربوطه :

اهمیت گردشگری روستایی در دهه گذشته به عنوان یک ابزار احیای اقتصادی و هم چنین به عنوان راهی برای حفظ و بزرگداشت فرهنگ های محلی و منابع، مورد توجه قرار گرفته است. رهیافت هایی که گردشگری را به عنوان یک راهبرد برای نواحی روستایی به کار می گیرند با توجه به روند روزافزون تخریب روستاها و افول کشاورزی سعی در ارائه نظرات جدیدی برای احیای این نواحی از طریق ایجاد فعالیت های مکمل و یا متحول کردن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آن ها دارند. به زعم این رهیافت ها تنها راه احیاء مجدد روستاها، ارائه برنامه ها و استراتژی هایی است که با بهره برداری از منابع انسانی و طبیعی و افزایش رفاه زندگی ساکنان نواحی روستایی را در پی دارد (هالند و ات ال، ۲۰۰۳).

اهمیت کاربردی سهم موضوع در بهسازی سیستم از لحاظ کاربردی:

توسعه گردشگری در روستاها به واسطه استقرار بخش عظیمی از جاذبه ها نظیر پارک های ملی، مناطق بیابانی، کوه ها، دریاچه ها و آثار تاریخی و فرهنگی نقش مهمی در بهبود اقتصادی اجتماعی آنها دارد. همچنین وابستگی بقای گردشگری روستایی به وجود محیط زیست سالم باعث می شود که کسب اطلاعات و آگاهی از اثرات مثبت و منفی گردشگری تاثیر به سزایی در برنامه ریزی مثبت و موثر در جهت توسعه گردشگری پایدار و جلوگیری از وارد آمدن صدمات جبران ناپذیر زیست محیطی داشته باشد. علاوه بر این تنوع فعالیت ها و ایجاد فرصت های توسعه همه جانبه روستایی این صنعت نه تنها از جنبه اقتصادی دارای اهمیت است بلکه موجب ارتقای فرهنگ روحی معنوی مسافر، پند آموختن از تاریخ، سلامتی روح و جسم، آموختن دانش و معرفت، تقویت آداب و رسوم و سنن ملی، تأثیرگذاری مثبت در منش و روش زندگی مردم شهرنشین، حفظ آثار تاریخی و اصالت های قومی نیز می شود.

اهداف پژوهش

تلاش برای شناخت نواقص و ارائه راهکار به منظور تسهیل حرکت به سوی دست یابی به توسعه همه جانبه و پایدار روستا

سؤالات پژوهش

- ظرفیت های گردشگری دره ارداک کدامند؟
- چه موانع اقتصادی توسعه گردشگری در دره را با مشکل مواجه ساخته است؟
- چه عوامل اجتماعی - فرهنگی مانع از توسعه گردشگری در دره ارداک شده است؟
- استفاده از محصول گردشگری دره ارداک با چه موانع کالبدی- زیر ساختاری مواجه می باشد؟

فرضیات

- به نظر عوامل اجتماعی- فرهنگی جامعه میزبان از قبیل نبود آموزش و بی اطلاعی از مزایای جریان گردشگری و مانع رونق گردشگری در محدوده مطالعه شده است.
- مطالعات اولیه نشان می دهد نبود سرمایه برای ایجاد امکانات خدماتی- رفاهی در بخش گردشگری مانع از توسعه گردشگری در دره ارداک شده است.
- به نظر می رسد نبود امکانات مناسب دسترسی از قبیل جاده مناسب و وسایل نقلیه عمومی توسعه گردشگری در دره ارداک را با مشکل مواجه ساخته است.

پیشینه

هدف از نگارش این بخش، جمع آوری برداشتها و رویکرد هایی است که در مقوله صنایع دستی ارائه گشته و تلاش شده تا مطالعات تجربی گوناگونی که در این حوزه صورت گرفته مشخص گردد .

تمامی مقالات از سامانه های معتبر پایگاه علمی جهاد دانشگاهی (sid.ir)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (ensani.ir)، پایگاه مجلات تخصصی نور (noormags.ir) و پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ganj-old.irandoc.ac.ir) استخراج گردیده است.

جدول ۱. خلاصه پژوهش های انجام شده در حوزه تحقیق

ردیف	نام اثر	سال پژوهش	نوع پژوهش	نام پدید آورنده	نتایج کلی مطالعه
۱	تأثیرات گردشگری بر روی معیشت روستاییان	۲۰۰۰	مقاله	کرولین آشلی	اثرات گردشگری را بر روی معیشت روستاییان نامیبیا بررسی کرده تا به دو هدف عمده دست یابد: نخست ارائه دورنمای سودمند از صنعت گردشگری جهت ارتقای منافع محلی با تمرکز بر معیشت. دوم، چگونگی افزایش اثرگذاری گردشگری بر معیشت روستاییان
۲	توسعه توریسم در استونی، جاذبه ها، پایداری و توسعه روستایی	۲۰۰۰	مقاله	تایم آنوین	در مورد عوامل مؤثر در توسعه گردشگری در کشور استونی و توسعه روستایی یکپارچه و پایدار و تاثیر بیشتر منافع و مزایای گردشگری روستایی در اقتصاد مناطق شهری به مطالعه پرداخته است.
۳	توسعه گردشگری در نواحی روستایی فقیر و متنوع سازی تولیدات و گسترش منافع برای روستاها در اوگاندا و جمهوری چک اسلواکی	۲۰۰۳	مقاله	جنی هالند، میشل بارین و لوئیز داکسی	دو مطالعه موردی در کشور اوگاندا و جمهوری چک و اسلواکی توسعه گردشگری روستایی را به لحاظ تاریخی و مفهومی بررسی می کند و در نهایت برنامه ها، چالش ها و تأثیرات گردشگری را مناطق روستایی این کشورها بیان می کند.
۴	مقدمه ای بر گردشگری روستایی	۱۹۹۷	کتاب	ریچارد و جولیا شارپلی	مفهوم گردشگری روستایی و قلمرو آن و چگونگی برنامه ریزی گردشگری را در نواحی روستایی تبیین می کنند و بر رشد و توسعه گردشگری روستایی و نقش گردشگری در توسعه اقتصادی اجتماعی و بازسازی مناطق روستایی تأکید می کنند.
۵	توسعه روش شناسی ها و شاخص ها برای ارزیابی پایداری در گردشگری و کشاورزی	۲۰۱۰	رساله دکتری	والنتینا کاستلانی	این تحقیق نشان دهنده تلاش برای شناسایی ابزار مناسب یکپارچه ای است که بتواند مجموعه ای از شاخص های توسعه پایدار را پشتیبانی و امکان تصمیم گیری را ایجاد کند.
۶	ارزیابی گردشگری روستایی در ترکیه با استفاده از تحلیل SWOT	۲۰۱۰	مقاله	حسن آکا	وضعیت گردشگری روستایی کشور ترکیه به روش SWOT بررسی شده است. نتایج نشان می دهد ترکیه علی رغم داشتن قابلیت های فراوان گردشگری روستایی به دلیل نبود مشوق ها و سرمایه گذاری ها در مقایسه با سایر مقاصد گردشگری حوزه مدیترانه از روند کندی برخوردار است.

با تأکید بر ویژگی های فرهنگی و ارزشی ایران، لزوم بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی در توسعه پایدار گردشگری و هم چنین اثرات مثبت و منفی گردشگری در ایران مورد توجه قرار گرفته است.	عبدالحمید ابراهیمی	مقاله	۱۳۷۶	تأثیر صنعت جهانگردی بر متغیرهای اقتصادی، محیطی و اجتماعی فرهنگی ایران	۷
با بررسی گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه پایدار روستایی تأکید می کنند که می توان با ایجاد فرصت های شغلی جدید با سیاست گذاری و سرمایه گذاری مطلوب به اهداف و دست آوردهای مذکور برای گردشگری روستایی پایدار نائل آمد.	ابوالقاسم شریف زاده و همایون مرادنژاد	مقاله	۱۳۸۱	توسعه پایدار و گردشگری روستایی	۸
به سه نگرش عمده در توسعه روستایی می پردازد و بیان می کند که با توجه به ویژگی ها و امکانات هر کشور و روستا می توان یکی از نگرش ها و یا ترکیبی از آن ها را استفاده کرد.	اسماعیل قادری	رساله دکتری	۱۳۸۲	گردشگری و توسعه پایدار روستایی	۹
ضمن بررسی وضعیت اکوتوریسم در چند کشور در جهان سوم و درآمد قابل توجه آن، بر توسعه اکوتوریسم، به عنوان یکی از شیوه های نوین جهانگردی در مقیاس کوچک و در محدوده مالکان محلی تأکید می کند.	آناهیتا همایون	مقاله	۱۳۸۲	اکوتوریسم در جهان سوم، موانع و دیدگاه ها برای رسیدن به پایداری	۱۰
به بررسی ساختار گردشگری در منطقه اخلمد به عنوان تفرج گاه پیراشهری پرداخته و اینکه عدم ساماندهی گردشگری موجب بروز خسارت شده و به ارائه راهکارهایی جهت ساماندهی گردشگری در منطقه پرداخته است.	کدیور و سقایی	مقاله	۱۳۸۶	ساماندهی گردشگری در تفرج گاه های پیرامون شهری	۱۱
ضمن بررسی چگونگی جریان گردشگری در روستای کهک و دیدگاه های سه گروه گردشگران، مسئولان و خانوارهای ساکن، به ارائه راهکار پرداخته است. نتایج نشان از افزایش آلودگی زیست محیطی در منطقه دارد.	تولایی و همکاران	مقاله	۱۳۹۰	بررسی توانمندی ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم	۱۲
با بررسی گردشگری روستایی و تأکید بر برنامه ریزی توسعه روستایی، با تعیین نقاط قوت و ضعف، استراتژی و راهبردهای مطلوب در گردشگری روستای موردنظر را ارائه داده است.	ملک حسینی و همکاران	مقاله	۱۳۹۰	گردشگری روستایی و توسعه پایدار (با تأکید بر روستای سیمین ابرو شهرستان همدان)	۱۳
با بیان لزوم سازگاری برنامه های توسعه گردشگری با محیط زیست، به بررسی قابلیت ها و پتانسیل های بالقوه و بالفعل گردشگری در جهت توسعه روستایی و ارزیابی آن ها پرداخته است.	مشیری و همکاران	مقاله	۱۳۹۰	ارزیابی کیفی ظرفیت های گردشگری در توسعه روستایی مطالعه موردی: آهار- شهرستان شمیران	۱۴
با مطالعه عوامل موثر بر توسعه گردشگری، به این نتیجه رسیده اند که رفتار روستائیان و وجود ظرفیت های متعدد طبیعی می تواند در جذب گردشگران روستایی نقش موثری داشته باشد.	جاجرمی و سلیمانی	مقاله	۱۳۹۳	تحلیل پتانسیل ها و توانمندی های گردشگری از دیدگاه	۱۵

				ساکنین روستایی منطقه باغبادران
--	--	--	--	-----------------------------------

ادبیات نظری

گردشگری روستایی: لغت گردشگری معادل کلمه لاتین توریسم^۲ است که واژه ای فرانسوی و از ریشه تور^۳ است. تور در زبان فرانسه معنای پیمودن و گردش کردن است که معنای فارسی آن گردشگری می باشد. در متون فارسی معادل های گوناگونی برای واژه توریسم آمده است مانند گردشگری، جهانگردی، سیاحت، تفریح و حتی ایرانگردی (حیدری، ۱۳۸۷). گردشگری، پدیده ای است کهن که در جوامع انسانی وجود داشته و طی مراحل مختلف تاریخی، به موضع اقتصادی، اجتماعی و صنعتی کنونی رسیده است. تعریف سازمان جهانی گردشگری، از گردشگری به این صورت می باشد که عبارت است از فعالیت های افرادی که برای استراحت، کار و دلایل دیگر به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده و حداکثر برای یک سال متوالی در آن جا اقامت کنند (بروفیلد^۴، ۲۰۰۲). بنا بر نظر پک^۵ و لپی^۶، طبیعت گردشگری هر جامعه ای، متأثر از عوامل پیچیده و در هم بافته سیاسی و اقتصادی و هم چنین ویژگی های جغرافیایی است که دیگران را مجذوب خود می کند (هال^۷ و جان ام^۸، ۱۳۷۸).

به نقل از فروشانی و رضایی مقدم، انواع گردشگری به شرح زیر می باشد:

- **گردشگری طبیعی:** عمدتاً جنبه تفریحی دارد و دارای کم ترین تأثیر اکولوژی منفی است.
- **گردشگری فرهنگی:** با معماری بناها، فرهنگ و تاریخ مردم بومی سر و کار دارد.
- **اکو گردشگری:** نوعی گردشگری است که ضمن نگهداری از منابع طبیعی رفاه و آسایش و ارزش های اجتماعی مردم محلی را نیز حفظ می کند.
- **اگرو گردشگری:** نوعی گردشگری است که افراد در آن، از کارهای کشاورزی سنتی دیدن می کنند و یا اینکه شخصاً در این گونه فعالیت ها شرکت می کنند، بدون اینکه به اکوسیستم منطقه یا حاصل خیزی زمین های کشاورزان میزبان لطمه وارد شود.
- **گردشگری روستایی:** در آن، جهان گردان در زندگی کردن به شیوه روستایی، شریک و سهیم شده و روستائیان نیز از فعالیت های گردشگری بهره مند می شوند. (فرزندی، ۱۳۹۲).

به طور کلی گردشگری روستایی از دو جنبه دارای اهمیت است. یکی به عنوان فعالیت گسترده جهانی و دیگری نقش آن در توسعه سیاست های منطقه ای و محلی؛ ویژگی های متمایزی از قبیل فعالیت ها و موقعیت های ویژه، گردشگری روستایی را از سایر بخش ها و اشکال جهانگردی جدا می سازد. می توان گردشگری روستایی را در برگیرنده دامنه ای از فعالیت ها، خدمات مربوط به تفریح و آرامش گردشگران دانست که به وسیله کشاورزان و مردم روستایی برای جذب گردشگران به مناطق خود به منظور کسب درآمد صورت می گیرد. گردشگری روستایی، گردشگری زراعی و کشاورزی را در بر می گیرد و به تبع آن ارائه خدماتی نظیر اسکان، پذیرایی، امکانات و وسایل سرگرمی و تفریح، برپایی جشن ها و مراسم محلی، تولید و فروش صنایع دستی و محصولات کشاورزی و غیره به گردشگران را شامل می شود.

این نوع از گردشگری به کلیه فعالیت ها و خدماتی گفته می شود که به وسیله کشاورزان، مردم و دولت ها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگران و نیز فعالیت هایی که به وسیله گردشگران در نواحی روستایی صورت می گیرد گفته شود و بر اساس تعریف کمیسیون جامعه اروپا در سال ۱۹۸۶ شامل همه فعالیت های گردشگری در مناطق روستایی می شود. شامل گردشگری کشاورزی، گردشگری مزرعه، گردشگری طبیعی و گردشگری فرهنگی بشود. (فرزندی، همان).

2 - Tourism

3 - Tour

4 - Brofield

5 - Peck

6 - Lopy

7 - Hall

8 - Jan-m

گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی (بوم شناختی) جوامع روستایی قلمداد کرد. در کشورهای بسیاری این امر با خط مشی های کشاورزی در ارتباط است و غالباً به عنوان راهبردی برای حفظ محیط زیست و فرهنگ سنتی روستایی ارتقا داده می شود (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱).

با توجه به اهداف و انگیزه گردشگران از مسافرت، گردشگری روستایی را می توان به پنج دسته تقسیم کرد:

- گردشگری طبیعی^۹: به طوری که در تعامل با جاذبه های اکولوژیکی قرار دارد.
 - گردشگری فرهنگی^{۱۰}: مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است.
 - گردشگری بومی^{۱۱}: نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه های طبیعی (همانند رودخانه، کوهستان ها و ...) با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه های طبیعی فوق می باشند، در ارتباط می باشد.
 - گردشگری دهکده ای^{۱۲}: در این نوع گردشگری، گردشگران در خانوارهای دهکده زندگی کرده و در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می کنند.
 - گردشگری کشاورزی^{۱۳}: در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت های سنتی کشاورزی در تعامل می باشند و یا در آن مشارکت می کنند. (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۳)
- در همین ارتباط می توان گفت مهم ترین و اصلی ترین جاذبه گردشگری روستایی به طور سنتی، خود روستا می باشد و عواملی که باعث جذب گردشگران به روستاها می شوند، عبارتند از: شرایط طبیعی و مورفولوژیکی، شیوه زندگی، آداب و رسوم فرهنگی، صنایع دستی و محلی، جاذبه های بکر پیرامونی، حیوانات اهلی و بومی، حیات وحش و حیوانات غیر اهلی، گیاهان خاص و کمیاب (گیاهان دارویی)، آثار تاریخی و باستانی، غذاهای محلی و سنتی، فعالیت های ورزشی (آبی، هوایی، زمینی).
- توسعه پایدار**: گردشگری پدیده ای است که در حال بسط و رشد شتابان است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵). اصطلاح «توسعه پایدار» نخستین بار در سال ۱۹۸۰ و به دنبال تدوین «استراتژی حفاظت جهان» که حاصل فعالیت مشترک «اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت»، «برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد» و «صندوق جهانی طبیعت» و هفتصد متخصص بوم شناسی عمومی و عملی بود متداول شد. از آن پس این اصطلاح در ادبیات توسعه وزن و اهمیت بیشتری یافت. هرچند اصطلاح «توسعه پایدار» در نتیجه تلاش های آکادمیک و عملی مربوط به تدوین استراتژی های حفاظت از زمین پا به عرصه نهاد، ادبیات توسعه حفاظت از منابع و میراث فرهنگی از دیگر جنبه های مهم توسعه پایدار محسوب می شود. توسعه پایدار بر اساس سه اصل عمده پایداری بوم شناختی، اجتماعی- فرهنگی، و اقتصادی پایه می گیرد:
- ۱- پایداری بوم شناختی تضمین کننده آن است که توسعه با حفظ فرآیندهای اساسی زیست محیطی، تنوع گونه های زیستی و منابع گونه های زیستی سازگار خواهد بود.
 - ۲- پایداری فرهنگی اجتماعی تضمین می کند توسعه که کنترل مردم را بر زندگی خویش افزایش می دهد با فرهنگ و ارزش های مردمی که متأثر از آن هستند سازگار است و هویت جامعه را حفظ می کند.
 - ۳- پایداری اقتصادی تضمین می کند توسعه واجد کارآیی اقتصادی بوده و منابع به ترتیبی اداره خواهد شد که بتواند پشتیبان نسل های آتی باشد (کرمی و مصفا، ۱۳۷۱).

⁹-natural tourism

¹⁰- cultural tourism

¹¹- eco tourism

¹²- village tourism

¹³- agro tourism

جدول ۱.۲. اهداف توسعه پایدار، توسعه گردشگری روستایی و توسعه روستایی

اهداف توسعه روستایی	اهداف توسعه گردشگری روستایی	اهداف توسعه پایدار
۱. افزایش تولید محصولات کشاورزی.	۱. توسعه کشاورزی و بهبود صنایع دستی روستایی.	۱. حفاظت و نگهداشت محیط زیست.
۲. توسعه فرصت های شغلی روستایی.	۲. افزایش مشارکت های روستایی.	۲. ترکیب متعادل اقتصاد و محیط در فرآیند تصمیم گیری.
۳. تامین نیازهای روستایی.	۳. ارتقای کیفیت زندگی.	۳. تامین نیازهای اساسی (اشتغال، غذا، آب و بهداشت)
۴. بهبود بهره وری و درآمد روستایی.	۴. بهبود رفاه اجتماعی.	۴. استفاده بهینه از منابع محیطی.
۵. کاهش فقر، افزایش رفاه روستایی.	۵. برابری رضایت مندی روستایی.	۵. احترام به حقوق نسل های آینده در بهره گیری از منابع.
۶. توسعه مشارکت روستایی.	۶. امنیت انسانی/غذایی/فرهنگی.	۶. گسترش همزمان رشد اقتصادی/اجتماعی و زیست محیطی.
۷. برآوری امنیت شغلی و غذایی.	۷. کاهش مهاجرت های روستایی.	
۸. انتقال منابع عمومی به نواحی روستایی.	۸. حفاظت فرهنگ بومی روستایی.	
۹. بهبود زیرساخت های روستایی.	۹. اشتغال زایی روستایی.	
۱۰. کاهش مهاجرت های روستایی.	۱۰. افزایش درآمد خانوارهای روستایی.	
۱۱. تقویت جایگاه روستا در اقتصاد ملی و منطقه ای.	۱۱. استفاده بهینه و کارآمد از منابع محلی.	
۱۲. توجه به تاریخ و فرهنگ بومی.	۱۲. استفاده مناسب از منابع بدون استفاده.	

منبع: محمودی نژاد: ۱۳۸۷

اغلب روستاها در ارتباط تنگاتنگ با طبیعت قرار دارند و لحاظ اکوتوریسم از قابلیت بالایی در مقوله توسعه گردشگری برخوردارند. از طرف دیگر بخش اعظم کشاورزی کشور در مناطق روستایی مستقر است و به همین جهت گردشگری کشاورزی (اگروتوریسم)^{۱۴} برآمده از آن نیز در ارتباط تنگاتنگی با گردشگری روستایی قرار دارد (نعمتی، ۱۳۸۴). با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های موجود و تاثیرات شاخه های مختلف گردشگری می توان به این موضوع اشاره داشت که تغییر میزان درآمد روستاییان در نتیجه رواج و توسعه گردشگری در منطقه تاثیر به سزایی در رونق فرهنگی آن داشته که این خود یکی از اهداف گردشگری روستایی است (بقائی و نوروزی ۱۳۸۴).

روش و ابزار پژوهش

روش تحقیق فرآیندی هدفمند برای یافتن پاسخ یک پرسش یا راه حل یک مسئله است (آسایش و مشیری، ۱۳۸۱). دست یابی به اهداف تعیین شده در هر پژوهش نیازمند تدوین روش مشخصی است. این تحقیق از نوع کاربردی است که به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است.

روش جمع آوری اطلاعات، کتابخانه ای و میدانی است. در روش کتابخانه ای از کتب داخلی و خارجی، مقالات و مجلات و آمارنامه ها و سایت های اینترنتی استفاده شده است مطالعه منابع و مآخذ در زمینه گردشگری و اطلاعات کلی و مفید در زمینه گردشگری استان، کسب اطلاعات از سازمان های ذیربط و تبادل نظر با آن ها و مصاحبه با دهیار، اعضای شورای اسلامی و بزرگان روستا از راه های گردآوری اطلاعات در این پژوهش می باشد.

روش میدانی نیز مشتمل بر مشاهده و مصاحبه، تهیه و تکمیل پرسش نامه از ساکنان روستاهای مورد نظر و گردشگران است.

ابزار اصلی مورد استفاده برای کسب اطلاعات تحقیق، پرسش نامه است. در طرح پرسش نامه جنبه های مهم از اهداف تحقیق در رابطه با فرضیات تحقیق به کار گرفته شده و بر اساس مفاهیم مورد نیاز شاخص سازی شده است. پرسش نامه ها برای دو گروه از افراد در نظر گرفته شده است. یک نوع برای ساکنان روستایی و نوع دیگر برای گردشگران روستایی؛ و هم چنین از مصاحبه و مشاهده نیز بر اساس سطح گردشگری استفاده شده است.

جامعه آماری مورد نظر، ساکنان روستاهای منطقه و نیز گردشگران ورودی به منطقه بوده است. روستاهای دره ارداک مورد مطالعه در این پژوهش، هفت روستای واقع در بالادست سد ارداک از جمله آبقد، امرودک، تلقور، گاه، کلاته گاه، میان مرغ و بقمچ می باشد که جمعیت آن ها مطابق سرشماری سال ۱۳۹۰ در مجموع، ۳۷۰۴ نفر و دارای ۱۰۲۸ خانوار می باشد. پرسش نامه بین جامعه آماری مورد نظر توزیع و اطلاعات جمع آوری شده است. داده های به دست آمده در مطالعات میدانی با واقعیت های مکانی تطبیق داده شد و سعی گردید از نزدیک امکانات مورد نظر بررسی گردد. مجموعاً تعداد ۳۰۰ پرسش نامه شامل ۱۵۰ پرسش نامه در بین روستاهای دهستان و ۱۵۰ پرسش نامه در بین گردشگران روستایی توزیع شده است. سه روستای آبقد، تلقور و امرودک به روستاهای نمونه گردشگری منطقه انتخاب شده و توزیع پرسش نامه در این روستاها بر اساس تعداد جمعیت و خانوارهای موجود (برگرفته از مصاحبه با دهیاران) روستاها بوده است. در انتخاب پاسخ گویان از روش نمونه گیری تصادفی ساده استفاده شده است که در این روش تمام افراد جامعه آماری شانس مساوی برای قرار گرفتن در نمونه را دارا هستند.

به منظور تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردیده است. پس از توزیع و تکمیل پرسش نامه ها، اطلاعات دسته بندی و از طریق نرم افزار SPSS اطلاعات جمع بندی شده، پس از بررسی و با استفاده از آزمون های آماری مقایسه میانگین تک نمونه ای (T test) و آزمون خی دو (کای اسکور) در سطح ۹۵ درصد اطمینان (و سطح اختلاف معناداری کمتر از ۰.۰۵) (sig=0.001) به اثبات فرضیات تحقیق پرداخته شده و نتایج حاصل به تفکیک ارائه گردیده است.

یافته ها

معرفی موقعیت مکانی پژوهش: دره ارداک شامل روستاهای بقمچ، تلقور، میان مرغ، آبقد، کلاته گاه، گاه و امرودک. در دهستان درزآب در شمال شرقی شهرستان چناران واقع شده است منطقه مورد مطالعه از نظر توپوگرافی بسیار متنوع بوده و به ویژه در بخش شمالی و شمال غربی بر تراکم ارتفاعات افزوده می شود به طوری که بالاترین نقطه ارتفاعی در حوضه زهکشی رودخانه بقمچ- ارداک ۳۰۳۲ متر (در رشته کوه های هزار مسجد) و پست ترین نقطه ارتفاعی در قاعده مخروط- افکنه های پس پشته و شورک ۱۲۳۰ متر می باشد. مورفولوژی^{۱۵} (ریخت شناسی) ارتفاعات از واحد رسوبی هزار مسجد تبعیت نموده و از کوه و دره تشکیل شده است. مهم ترین رودخانه زهکش کننده منطقه رودخانه بقمچ بوده که از کوه های جهانگیر و قلل هزار مسجد سر چشمه می گیرد و جریان های سطحی را به سوی مخروط افکنه های پایین دست حوضه زه کشی می نماید. به طور کلی واحدهای توپوگرافی منطقه مورد مطالعه شامل سه واحد مجزا از یکدیگر می باشند.

کوهستانی بودن منطقه مورد مطالعه، عامل مؤثری در افزایش نزولات جوی و کاهش دما نسبت به دشت های جنوبی آن می باشد به طوری که بخشی از نزولات جوی در ارتفاعات بالادست ارداک به صورت برف بوده و در آبدهی چشمه های منطقه نقش مؤثری دارد. در طول فصل تابستان نیز دما افزایش یافته و در مرداد ماه به حداکثر خود می رسد.

به طور کلی می توان گفت اقلیم منطقه نیمه خشک بوده که از ویژگی های بارز آن شدت خشکی در فصل کشت و داشت می باشد. تغییرات بارشی منطقه زیاد است و در نتیجه از اواخر فصل بهار تا نیمه آبان ماه فصول خشک یا دوره خشکی آغاز و تداوم دارد، در این زمان نیاز آبی محصولات زراعی بیشتر بوده و بیشتر دعاوی مرتبط با حبابه ها در طول فصل تابستان رخ می دهد .

روستاهای حوضه رودخانه ارداک در بالادست سد و حاشیه رودخانه واقع شده اند. در میان این روستاها، بقمچ با ۱۵۴۴ نفر و امرودک ۹۰۹ نفر، بیشترین جمعیت را در برداشته و میان مرغ با ۷۷ نفر و کلاته گاه با ۴۸ نفر کمترین حجم جمعیت را شامل می شده اند.

اساس معیشت ساکنین روستاهای حوزه رودخانه ارداک مبتنی بر کشاورزی و دامداری بوده است. با گذشت زمان الگوی کشت و میزان فعالیت دامداری دچار تغییر و تحول گردیده است به طوری که در طول نیم قرن اخیر تبدیل به اقتصاد نیمه تجاری شده و بخش عمده تولیدات منطقه جهت مصرف از محدوده حوضه خارج می شود. در کنار کشاورزی و دامداری مشاغل خدماتی

از قبیل حمل و نقل و مغازه داری تعدادی شغل در هر روستا ایجاد کرده که مجموع این گونه مشاغل کمتر از ۵ درصد کل شاغلین این حوزه را تشکیل می دهد. دره ارداک با توجه به خصوصیات منطقه ظرفیت های قابل توجهی برای ایجاد شغل و درآمد برای خانواده های سنتی روستایی دارد و ایجاد بستر لازم برای به فعلیت رساندن ظرفیت ها راه های مناسبی پیش روی اقتصاد وابسته به زمین خواهد گذاشت که خود به پایداری محیط زیست در این ناحیه کمک خواهد کرد. ظرفیت های اصلی و مهم این ناحیه برای گسترش فعالیت ها و افزایش درآمد ساکنان روستاها عبارت است از:

- گردشگری؛
 - صنایع کوچک بسته بندی؛
 - صنایع کوچک فصلی جهت فرآوری محصولات دامی
 - ساماندهی خانه های دوم به منظور ایجاد نشت اقتصادی برای ساکنین روستاها.
 - معرفی جاذبه های گردشگری دره ارداک
- گردشگری روستایی به دلیل ایجاد فرصت های شغلی و منابع اقتصادی زیاد برای دست اندرکاران، به ویژه برای جوامع محلی در جوار فعالیت های کشاورزی و دامداری، صنایع دستی، اهمیت فوق العاده ای یافته است.

توصیف نتایج پژوهش: مطابق فرآیند پیش بینی شده برای تحقیق دو نوع پرسش نامه جهت تکمیل برداشت های میدانی تهیه گردید. پرسش نامه اول به ساکنان مناطق روستایی و پرسش نامه دوم به گردشگران ورودی به منطقه اختصاص یافت. نمونه گیری به صورت تصادفی و طی هفته های مختلف انجام گرفت. در این بخش با استفاده از روش های آمار توصیفی و استنباطی در قالب نرم افزار SPSS به تحلیل پاسخ ها پرداخته شده که نتایج به صورت تفصیلی بیان گردیده است. سپس با استفاده از آزمون های آماری T تک نمونه ای و کای اسکور (خی دو) به اثبات فرضیات تحقیق پرداخته شده است.

الف - توصیف متغیرهای زمینه ای (مشخصات فردی پاسخ گوینان، ساکنان روستا)

جنسیت پاسخ گوینان: با توجه به نتایج به دست آمده ۶۵.۳۳ درصد پاسخ گوینان مرد و ۳۴.۶۶ درصد پاسخ گوینان زن می باشند.

ساختار سنی پاسخ گوینان: بر اساس اطلاعات به دست آمده کم ترین سن پاسخ گوینان ۱۷ سال و بیش ترین میزان سن ۷۲ سال می باشد و هم چنین میانگین سنی پاسخ گوینان ۳۶.۴۱ سال می باشد.

سطح سواد پاسخ گوینان: ۳۴.۶۶ درصد از پاسخ گوینان بی سواد، ۲۶ درصد سیکل، ۳۲.۶۶ درصد دیپلم، ۶.۶۶ درصد فوق دیپلم و بالاتر می باشند. بر این اساس از این تعداد بیش از ۶۰ درصد پاسخ گوینان دارای تحصیلات زیر دیپلم بوده و تنها حدود ۷ درصد دارای تحصیلات عالی می باشند. بنابراین با توجه به سطح سواد پایین غالب در جامعه مورد نظر، اطلاعات و نظرات ایشان در خصوص گردشگری و مزایا و معایب آن جالب توجه خواهد بود. ضمن اینکه نیاز به آموزش های مرتبط و انتقال اطلاعات به این گروه بسیار احساس می شود.

وضعیت تأهل پاسخ گوینان: با توجه به نتایج به دست آمده می توان بیان کرد که ۱۸ درصد پاسخ گوینان مجرد و ۸۲ درصد متأهل می باشند.

وضعیت شغلی پاسخ گوینان: با توجه به نتایج به دست آمده از می توان بیان کرد که بیشترین شغل در بخش دامداری بوده است. البته توجه به این نکته حائز اهمیت خواهد بود که شغل و محل درآمد بسیاری از ساکنان روستاها ترکیبی از کشاورزی و دامداری یا کشاورزی و باغداری یا ... می باشد و به نظر می رسد پاسخ گوینان با توجه به بیشترین دارایی خود در یکی از بخش های شغلی، آن شغل را به عنوان شغل اصلی خود عنوان داشته اند.

جدول ۳. وضعیت شغلی پاسخ گوینان

تعداد	درصد	درصد تجمعی	
۴۷	۳۱.۳۳	۳۱.۳۳	کشاورز
۶۷	۴۴.۶۶	۷۵.۹۹	دامدار

باغدار	۲۷	۱۸.۰	۹۳.۹۹
سایر مشاغل	۹	۶.۰	۱۰۰.۰
کل	۱۵۰	۱۰۰.۰	

وضعیت سکونت در روستا: نتایج به دست آمده نشانگر این است که ۷۲.۶۶ درصد از پاسخ گویان ساکن دائمی و ۲۷.۳۳ درصد هم ساکن موقت روستا می باشند. نتایج نشان می دهد علی رغم امکانات و خدمات نامناسب موجود در منطقه اکثر ساکنان به دلیل تعلقات مادی به منطقه حاضر به ترک آن نشده اند و تنها تعداد کمی سکونت موقت دارند.

بعد خانوار: با توجه به نتایج به دست آمده کم ترین بعد خانوار ۳ نفر و بیش ترین بعد خانوار ۱۳ نفر می باشد. هم چنین نتایج نشان می دهد میانگین بعد خانوار ساکنان روستا ۳.۶۳ می باشد. یعنی بسیاری از ساکنان دارای خانواده های کم جمعیت بودند.

ب) یافته های توصیفی مربوط به نظر ساکنان نمونه در مورد تأثیر گردشگری بر زندگی آن ها

اثرات اقتصادی توسعه گردشگری در دره ارداک: نظر ساکنان نمونه در مورد اثرات اقتصادی مؤید این نکته است که باور عمومی غالب در مورد اثر گردشگری بر بهبود زندگی مردم، بهبود وضع اقتصادی، کاهش بیکاری و افزایش درآمد روستائیان، مثبت و قابل توجه است. ولی به دلیل مشکلات پیش روی توسعه صنعت گردشگری که بسیاری از آن ها خارج از توان ساکنان منطقه است، مطابق نظر ساکنان تاکنون درآمذایی چندانی برای مردم روستا نداشته است.

جدول ۴. نظر ساکنان در مورد اثرات اقتصادی ناشی از توسعه گردشگری دره ارداک

درصد فراوانی						گویه های اقتصادی
میانگین رتبه ای	رتبه	ح	نظری نام	رتبه	رتبه	
۳	۶.۵	۱۱.۲	۲۸.۵	۲۳.۵	۳۰.۴	گردشگری می تواند باعث بهبود زندگی شما شود
۳.۹۶	۰.۸	۱.۲	۸.۸	۳۴.۳	۳۶.۹	گردشگری می تواند باعث کاهش بیکاری در این روستا شود.
۳.۶۵	۶.۹	۹.۲	۱۱.۲	۴۱.۲	۳۱.۵	گردشگری می تواند باعث بهبود زندگی مردم این روستا شود.
۲.۹۶	۴.۶	۲۷.۷	۳۶.۲	۲۲.۷	۸.۸	گردشگران تا کنون سود و درآمد زایی برای مردم روستا نداشته اند.
۳.۷۷	۳.۵	۱۸.۵	۱۱.۵	۴۵	۲۱.۵	حضور گردشگران باعث بهبود وضع اقتصادی مردم روستا شده است.
۳.۸۳	۰.۴	۸.۱	۱۱.۹	۳۴.۲	۴۵.۴	اجاره دادن واحد مسکونی به گردشگران باعث افزایش درآمد روستائیان می شود.

اثرات اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری دره ارداک: بهتر شدن برخورد مردم با گردشگران، کاهش تمایل به مهاجرت به شهرها، افزایش آگاهی های مردم و انتقال و یادگیری مسائل و اطلاعات از گردشگران از اثرات مثبت توسعه گردشگری و ایجاد مشکلات فرهنگی از اثرات منفی توسعه گردشگری می باشد. به طور کلی توسعه گردشگری نقش مفیدی در ارتقاء سطح اجتماعی روستا خواهد داشت. ضمن اینکه به دلیل اختلاف سطح فرهنگی و طبقاتی میان گردشگران و روستائیان، رفتار و منش و پوشش ظاهری گردشگران در نظر ساکنان روستا متفاوت و نامناسب بوده و منجر به تأثیر پذیری و انحراف جوانان روستا می شود.

جدول ۵. نظر ساکنان در مورد اثرات اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری دره ارداک

درصد فراوانی						گویه های اقتصادی
میانگین رتبه ای	خیلی کم	کم	نظری ندارم	زیاد	خیلی زیاد	
۳.۱۵	۵	۲۷.۷	۵۴.۲	۱۳.۵	۹.۶	از گردشگرانی که به این روستا سفر می کنند تا به حال مسائل زیادی یاد گرفته ام
۳.۴۵	۱.۹	۲۰.۸	۲۰	۳۵	۲۳.۳	رشد گردشگری در سال های اخیر موجب ایجاد مشکلات فرهنگی در این روستا شده است
۳.۹۶	۱.۵	۱۱.۲	۲۸.۵	۳۵	۲۸.۱	با رونق گردشگری میزان تمایل به مهاجرت به شهر ها کم تر می شود
۳.۰۵	۶.۹	۳۱.۵	۳۱.۲	۲۱.۲	۹.۲	حضور گردشگران باعث افزایش آگاهی های مردم در این روستا شده است
۳.۹۳	۰.۴	۴.۶	۱۵.۴	۴۷.۳	۳۲.۳	برخورد مردم روستا با گردشگران در طی سال های اخیر بهتر شده است
۳.۱۵	۵	۲۷.۷	۵۴.۲	۱۳.۵	۹.۶	از گردشگرانی که به این روستا سفر می کنند تا به حال مسائل زیادی یاد گرفته ام

بر اساس نتایج به دست آمده، توسعه گردشگری در منطقه سبب افزایش زباله و آلودگی محیط روستا، کاهش مصرف آب، شلوغی و ایجاد ترافیک می شود که با مشاهدات میدانی هم خوانی دارد. از اثرات مثبت زیست محیطی توسعه گردشگری، کاهش مصرف آب است که به دلیل ایجاد اشتغال در بخش گردشگری و عدم اتکای صرف جامعه روستایی به مشاغل کشاورزی و باغداری، تحقق می یابد.

جدول ۶. نظر ساکنان در مورد اثرات زیست محیطی ناشی از توسعه گردشگری دره ارداک

درصد فراوانی						گویه های اقتصادی
میانگین رتبه ای	خیلی کم	کم	نظری ندارم	زیاد	خیلی زیاد	
۲.۰۵	۶.۹	۳۱.۵	۳۱.۲	۲۱.۲	۹.۲	حضور گردشگران در روستا سبب شلوغی و ایجاد ترافیک در روستا شده است
۳.۱۰	۳.۸	۱۷.۷	۳۶.۵	۲۹.۲	۱۲.۷	حضور گردشگران در روستا باعث افزایش زباله و آلودگی محیط روستا شده است
۳.۹۶	۴.۶	۲۷.۷	۳۶.۲	۲۲.۷	۸.۸	گردشگری باعث کاهش مصرف آب خواهد شد
۳.۶۲	۴.۲	۲۰	۲۷.۳	۲۸.۱	۲۰	گردشگران در حفظ طبیعت، باغات و مزارع با مردم روستا همکاری می کنند

نظر ساکنان در مورد عوامل موثر بر توسعه گردشگری دره ارداک: اطلاع رسانی به روستائیان و تجهیز منازل به منظور پذیرایی از گردشگران از طریق اعطای تسهیلات ارزان قیمت ضمن اشتغال زایی برای کلیه اعضای خانواده منجر به گردشگران بیشتری می شود. برگزاری دوره های آموزشی از قبیل آشنایی با مفهوم گردشگر و گردشگری، آداب میزبانی و برخورد با گردشگران، آشنایی با مزایای گردشگری و نیز مؤثر و کارا می باشد.

جدول ۷. نظر ساکنان در مورد عوامل موثر بر توسعه گردشگری دره ارداک

درصد فراوانی						گویه های اقتصادی
میانگین رتبه ای	پایین	متوسط	فقری	زیاد	زیاد	
۳.۱۳	۴.۲	۳.۸	۱۳.۱	۴۹.۲	۲۹.۶	مردم بومی می توانند با کمک دولت گردشگری را در این روستا رونق دهند
۳.۸۳	۰.۴	۸.۱	۱۱.۹	۳۴.۲	۴۵.۴	دهیاری و شورای روستا می توانند در توسعه گردشگری روستا موثر باشند
۳.۳۵	۶.۲	۲۸.۱	۳۵.۴	۱۵.۴	۱۵	برگزاری دوره های آموزشی مربوط به گردشگری برای روستائیان موجب بهبود گردشگری روستا خواهد شد
۲.۸۶	۰	۳.۸	۱۶.۵	۳۸.۱	۴۱.۵	به نظر شما اگر مردم روستا خانه های مرتب و تمیزی را برای گردشگران فراهم کنند، گردشگران چقدر استقبال می کنند

نظرسنجی از ساکنان در مورد گردشگری و توسعه گردشگری: نتایج به دست آمده نشان می دهد که قابلیت دره ارداک برای توسعه، مفید بودن گردشگری، جاذبه بالای سد ارداک، آمادگی کار در فعالیت های گردشگری، اعتقاد به رونق گردشگری در آینده و احترام به گردشگران به عنوان مهمان در رده های بالای پاسخ های ساکنان و از سوی دیگر تطابق وضعیت اقتصادی گردشگران با روستائیان، عدم نیاز به توسعه گردشگری با وجود کشاورزی، الزام ساخت رستوران و فروشگاه، وجود سرمایه روستائیان برای توسعه گردشگری و آشنایی کلی مردم با مزایای گردشگری در رده های پایین نظرسنجی ساکنان قرار گرفته است.

جدول ۸. نظرسنجی از ساکنان در مورد گردشگری و توسعه گردشگری

درصد فراوانی						گویه های اقتصادی
میانگین رتبه ای	پایین	متوسط	فقری	زیاد	زیاد	
۱.۹۲	۶.۲	۲۴.۲	۳۶.۵	۲۱.۹	۱۱.۲	مردم سرمایه لازم برای توسعه گردشگری در این ناحیه را دارند
۳.۹۵	۶.۵	۲۱.۲	۲۸.۵	۲۳.۵	۲۰.۴	جوانان روستا آمادگی فعالیت در زمینه ی گردشگری دارند
۱.۹۶	۲۶.۵	۳۱.۲	۲۸.۵	۱۰	۸.۱	با وجود امکانات کشاورزی نیازی به توسعه گردشگری در این روستا نمی باشد
۳.۸۳	۴.۲	۳.۸	۳۳.۱	۲۹.۲	۲۹.۶	مردم سرمایه لازم برای ایجاد امکانات برای گردشگران را ندارند
۲.۷۵	۱.۵	۳.۱	۱۲.۷	۴۴.۶	۳۸.۱	به نظر شما گردشگری چه قدر می تواند برای مردم این روستا مفید باشد
۲.۸۴	۱.۲	۸.۱	۱۰.۴	۳۴.۶	۴۵.۸	گردشگری در این روستا در آینده چه میزان رونق خواهد یافت
۳.۸۳	۰.۴	۸.۱	۱۱.۹	۳۴.۲	۴۵.۴	گردشگران مهمان هستند و باید به آن ها احترام گذاشت
۲.۱۲	۳.۸	۷.۷	۳۶.۵	۲۹.۲	۲۲.۷	امکانات خدماتی خوبی برای گردشگران در این روستا وجود ندارد
۳.۸۴	۶.۹	۳۰.۸	۲۲.۳	۱۹.۶	۲۰.۴	ساخت رستوران و فروشگاه برای ارائه خدمات به گردشگران الزامی است
۲.۱۹	۲۵	۴۵.۸	۱۶.۹	۹.۶	۲.۷	وضعیت اقتصادی گردشگرانی که به این روستا سفر می کنند تفاوت چندانی با مردم روستا ندارد

ب - توصیف متغیرهای زمینه ای (مشخصات فردی پاسخ گوینان، گردشگران)

جنسیت پاسخ گوینان: ۵۵.۳۳ درصد از پاسخ گوینان زن و ۴۴.۶ درصد از پاسخ گوینان مرد می باشند. نتیجه اینکه بیشتر گردشگران در قالب خانوادگی به این مکان سفر داشته اند.

ساختار سنی پاسخ گویان: کم ترین سن پاسخ گویان ۲۲ سال و بیشترین سن ۶۶ سال می باشد هم چنین میانگین سنی پاسخ گویان ۳۱.۵۴ سال می باشد. ۳۹.۳۳ درصد پاسخ گویان در بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳۱.۳۳ درصد در بازه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال، ۲۴.۶۶ درصد در بازه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و ۴.۶۶ درصد هم در بازه سنی بیش از ۵۰ سال قرار دارند.

سطح سواد پاسخ گویان: از نتایج در می یابیم که حدود ۴۰ درصد گردشگران نمونه دارای تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم و ۶۱ درصد گردشگران نمونه تحصیلات دانشگاهی دارند. نکته جالب توجه اینکه سطح تحصیلات گردشگران با اثرات زیست محیطی همبستگی منفی دارد؛ علیرغم وجود درصد بالای گردشگران دارای تحصیلات عالی، مهم ترین مشکل مطرح شده در بخش زیست محیطی افزایش زباله و آلودگی محیط می باشد. این امر گویای نیاز وافر به آموزش و توجیه گردشگران در حفظ پاکیزگی محیط می باشد.

تنوع شغلی پاسخ گویان: یافته ها حاکی از آن است که حدود ۶۶ درصد گردشگران نمونه شاغل در بخش خصوصی و خانه دار هستند؛ لذا با توجه به فراغت شغلی این قشر، با برنامه ریزی مناسب و توسعه زیرساخت های گردشگری می توان ایام اوج گردشگری را از آخر هفته به سایر روزهای هفته نیز تعمیم داد.

جدول ۹. تنوع شغلی پاسخ گویان

تعداد	درصد	درصد تجمعی
۲۷	۱۸	۱۸
۱۰	۰.۶۶	۱۸.۶۶
۴۶	۳۰.۶۶	۴۹.۳۲
۵۲	۳۴.۶۶	۸۳.۹۸
۱۵	۱۰.۰	۱۰۰.۰
۱۵۰	۱۰۰	

ج - اطلاعات توصیفی مربوط به گردشگران

در این بخش اطلاعات مربوط به سفر گردشگران از جمله وسیله نقلیه مورد استفاده، انتخاب روز سفر، نوع سفر به منطقه، تعداد سفر، انگیزه سفر، مدت زمان و مکان اقامت، چگونگی تهیه غذا، هزینه ها و ... ارائه شده است.

وسيله ی نقلیه مورد استفاده برای سفر به این محل: نتایج نشان می دهد اکثریت قریب به اتفاق گردشگران نمونه با سواری شخصی به منطقه مراجعه نموده اند. توجه به این نکته حائز اهمیت است که ایجاد پارکینگ می بایست در صدر برنامه های اجرایی توسعه گردشگری منطقه قرار گیرد.

جدول ۱۰. نوع وسیله نقلیه

تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱۲۳	۸۲.۰	۸۲.۰
۷	۴.۶۶	۸۶.۶۶
۱۸	۱۲.۰	۹۸.۶۶
۱	۰.۶۶	۹۹.۳۲
۱	۰.۶۶	۱۰۰.۰
۱۵۰	۱۰۰	

نوع سفر: اکثر گردشگران به صورت خانوادگی و گروهی به منطقه سفر کرده اند و می بایست در برنامه ریزی توسعه گردشگری منطقه و تدارک خدمات به این نکته توجه داشت. ساخت اقامت گاه های موقت در قالب آلاچیق ها و سکوها، مجتمع های اقامتی، سوئیت ها در این راستا مفید خواهد بود.

جدول ۱۱. نوع سفر

تعداد	درصد	درصد تجمعی	
۱۰۹	۷۲.۶۶	۷۲.۶۶	با خانواده
۳۰	۲۰.۰	۹۲.۶۶	با دوستان
۱۰	۶.۶۶	۹۹.۳۲	انفرادی
۱	۰.۶۶۶	۱۰۰.۰	با تورهای مسافرتی
۱۵۰	۱۰۰		کل

انگیزه سفر: غالب گردشگران معادل حدود ۹۶ درصد به قصد تفریح و دیدن جاذبه های طبیعی به منطقه سفر کرده اند، با ایجاد زیرساخت های گردشگری، اماکن اقامتی، خدماتی و تفریحی می توان ضمن افزایش انگیزه و زمان ماندگاری گردشگران در منطقه، به حفظ طبیعت، سلامت محیط و باغات کمک شایانی نمود.

جدول ۱۲. انگیزه سفر

تعداد	درصد	درصد تجمعی	
۹۵	۶۳.۳۳	۶۳.۳۳	تفریح
۵۰	۳۳.۳۳	۹۶.۶۶	دیدن جاذبه
۱	۰.۶۶	۹۷.۳۲	کار تجاری
۱	۰.۶۶	۹۷.۹۲	کار اداری
۳	۲	۱۰۰.۰	سایر موارد
۱۵۰	۱۰۰		کل

جاذبه های مورد توجه گردشگران نمونه دره ارداک: نتایج به دست آمده بیانگر پتانسیل بالای منطقه در بخش جاذبه های طبیعی بوده و البته بدیهی است با رسیدن به نیمه دوم سال و تغییرات آب و هوایی، از بین رفتن سرسبزی پوشش گیاهی و چشم اندازهای طبیعی و هم چنین سختی رفت و آمد با توجه به پیچ و خم های مسیر عبوری و نوع جاده تعداد گردشگران ورودی به منطقه کاهش چشم گیری دارد.

جدول ۱۳. جاذبه های مورد توجه گردشگران

تعداد	درصد	درصد تجمعی	
۹۵	۶۳.۳۳	۶۳.۳۳	اب و هوای خوب
۳۷	۲۴.۶۶	۸۷.۹۹	جاذبه های طبیعی
۷	۴.۶۶	۹۲.۶۵	باغات
۱۱	۷.۳۳	۱۰۰.۰	کوه ها و دره های اطراف
۱۵۰	۱۰۰		کل

برخورد ساکنان بومی منطقه: مطابق مصاحبه با گردشگران و ساکنان، علت برخورد بد ساکنان ناشی از نبود فضا، اقامت گردشگران در داخل باغات، آسیب رساندن به درختان میوه و استفاده از محصولات درختان علی رغم نارضایتی باغداران بوده است.

جدول ۱۴. برخورد ساکنان

تعداد	درصد	درصد تجمعی
۵۸	۳۸.۶۶	۳۸.۶۶
۶۷	۴۴.۶۶	۸۳.۳۲
۲۵	۱۶.۶۶	۱۰۰.۰
۱۵۰	۱۰۰	

تمایل به سفر دوباره به دره ارداک: با توجه به نتایج به دست آمده می توان گفت که ۹۲.۶۶ درصد گردشگران حاضر به سفر دوباره به منطقه بوده اند و تنها ۷.۳۳ درصد گردشگران این تمایل را نداشته اند.

ارزیابی امکانات موجود: نتایج نشان می دهد از نظر حدود ۸۰ درصد از گردشگران، امکانات موجود مناسب نیست که این نتایج با بررسی های میدانی به عمل آمده هم خوانی دارد.

جدول ۱۵. ارزیابی امکانات موجود

تعداد	درصد	درصد تجمعی
۲۹	۱۹.۳۳	۱۹.۳۳
۷۳	۴۸.۶۶	۶۷.۹۹
۴۸	۳۲.۰	۱۰۰.۰
۱۵۰	۱۰۰	

د- توصیف ارزیابی های گردشگران از منطقه

ارزیابی گردشگران در قالب ۱۸ گویه به شرح جدول زیر مورد سنجش قرار گرفته است گویه ها در خصوص امکانات و خدمات موجود در منطقه از جمله وضعیت راه ها، امکانات اقامتی و رفاهی، امکانات ارتباطی، برخورد مردم، پاکیزگی محیط و ... می باشد که بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه ای طراحی شده اند. پاسخ ها بر اساس میانگین رتبه ای محاسبه شده است و نتایج در جدول زیر نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می شود از نظر گردشگران امکانات رفاهی با میانگین رتبه ای ۲.۰۷ در پایین ترین میزان و شرایط آب و هوایی با میانگین رتبه ای ۴.۴۱ در بالاترین میزان قرار دارد.

تحلیل پاسخ های فوق بیان گر این نکته است که از نظر گردشگران نمونه به ترتیب: شرایط پارکینگ، امکانات اقامتی، سرویس های بهداشتی، پاکیزگی محیط و خدمات زیرساختی در پایین ترین سطح رضایت و از سوی دیگر شرایط آب و هوا، برخورد مردم محلی، وسایل حمل و نقل عمومی، کیفیت راه ها و معابر و کیفیت آب آشامیدنی در بالاترین سطح رضایت گردشگران قرار داشته اند.

جدول ۱۶. توصیف ارزیابی های گردشگران از منطقه

درصد فراوانی						گویه ها
عالی	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف	میانگین رتبه ای	
8.5	18.4	44	27	2.1	2.9574	راه های رسیدن به مقصد
6.4	17.7	51.8	20.6	3.5	2.1716	کیفیت راه ها و معابر

2.1154	23.4	52.5	21.3	2.1	0.7	امکانات اقامتی
2.5532	17	38.3	29.1	14.2	1.4	ساخت و تجهیز خانه های دوم
1.9521	31.9	35.5	24.4	6.4	1.8	امکانات رفاهی
1.9752	27.7	44.7	23.4	3.5	0.7	خدمات زیر ساختی
2.773	32.6	19.9	38.3	2.1	7.1	وسایل حمل و نقل عمومی
2.1085	26.2	44.7	19.9	1.4	7.8	وسایل ارتباطی
2.3333	28.6	36.2	31.2	1.9	2.1	تابلوه‌های اطلاع رسانی و علائم راهنما
2.9433	0.7	21.3	52.5	22.7	2.8	آب آشامیدنی
2.1362	24.8	24.1	39.7	4.3	7.1	کیفیت غذا و نوشیدنی
2.3912	3.4	48.3	41.4	6.9	0	سرویس بهداشتی
2.3793	3.4	44.8	37.9	13.8	0	پاکیزگی محیط
2.2069	6.9	24.1	55.2	10.3	3.4	قیمت ها
3.1724	6.9	10.3	41.4	41.4	0	برخورد مردم محلی
2.9814	0	31	62.1	6.9	0	برخورد فروشندگان
4.4138	0	3.4	6.9	48.3	41.4	شرایط آب و هوا
2.1135	10.3	62.1	17.2	10.3	0	پارکینگ

تحلیل پاسخ‌های فوق بیان گر این نکته است که از نظر گردشگران نمونه به ترتیب: شرایط پارکینگ، امکانات اقامتی، سرویس‌های بهداشتی، پاکیزگی محیط و خدمات زیرساختی در پایین‌ترین سطح رضایت و از سوی دیگر شرایط آب و هوا، برخورد مردم محلی، وسایل حمل و نقل عمومی، کیفیت راه‌ها و معابر و کیفیت آب آشامیدنی در بالاترین سطح رضایت گردشگران قرار داشته‌اند.

بررسی موارد نارضایتی گردشگران مؤید نبود امکانات و تسهیلات گردشگری در منطقه بوده که ناشی از ضعف گسترده این صنعت در منطقه مورد مطالعه می‌باشد. لیکن با نگاهی به موارد رضایت‌مندی گردشگران، باز هم به این نتیجه دست می‌یابیم که جاذبه‌های طبیعی منطقه عامل اصلی جذب گردشگران بوده است؛ لذا با برنامه‌ریزی مناسب و همکاری و هم‌افزایی دستگاه‌های اجرایی ذیربط در خصوص ایجاد امکانات و تسهیلات گردشگری می‌توان این ضعف را برطرف و بر نقاط قوت و رضایت‌مندی گردشگران افزود.

مشکل پارکینگ که در بالاترین سطح نارضایتی است به ویژه در ایام آخر هفته و روز جمعه تبدیل به معضلی بزرگ و نا‌ارامی در سطح روستا می‌شود و به مرور موجب عدم استقبال ساکنان از گردشگری و گردشگران خواهد شد.

برای فقدان شدید امکانات اقامتی، رفاهی و خدمات زیرساختی در روستاهای مورد مطالعه، مطابق مصاحبه با دهیار و اعضای شورای اسلامی روستا تاکنون ارسال مکاتبات و پیگیری‌های فراوانی از جانب ایشان از مسئولین مختلف اجرایی استان و حتی مسئولان رده بالای کشور صورت گرفته که هیچ‌یک منجر به نتیجه مطلوب نگشته است. بنا به عدم تمکن مالی ساکنان می‌بایست با تشویق سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در این مکان برای رفع مشکل اقدام نمود.

کمبود سرویس‌های بهداشتی که بعضاً شاهد وجود تنها یک باب سرویس در روستا بودیم (آن هم در فاصله بسیار زیاد از آبشارهای روستا که جزء نقاط تراکم گردشگران بود) سبب آلودگی هوای محیط و از بین رفتن پاکیزگی محیط می‌شود که با پیگیری مسئولین محلی از استانداری و سازمان میراث فرهنگی می‌بایست برطرف گردد. همچنین نصب تعداد بیشتری از مخازن دفع زباله در بخش‌های مختلف روستا موجب افزایش پاکیزگی محیط خواهد شد.

وسایل ارتباطی روستاهای منطقه بسیار محدود بود؛ علاوه بر عدم آنتن دهی تلفن‌های همراه (نیاز به دریافت کد ارتباطی مخصوص منطقه و ارسال به مخابرات، صرفاً برای خطوط ارتباطی همراه اول) فاقد مرکز تلفن ثابت نیز بودند. گیرنده‌های تلویزیون

برای شبکه های ایران صرفاً به شبکه های ۱،۲ و ۳ محدود می شد و منجر به استفاده اکثریت ساکنان از شبکه های ماهواره ای شده بود که به لحاظ فرهنگی آسیب زا می باشد.

خانه های دوم عبارتی بود که برای تعدادی از گردشگران و اکثریت ساکنان بسیار نا آشنا می نمود؛ عدم ارتباط موثر میان دهیار و شورای اسلامی روستا با اداره کل میراث فرهنگی و بی اطلاعی از برنامه های آن ها موجب این امر گشته بود. خانه های دوم یا مسافر کاشانه در راستای کمک به توسعه گردشگری روستاها است که با شناسایی مسکن واجد شرایط در روستا و معرفی اداره کل میراث فرهنگی به موسسات مالی، ساکنان می توانند در ازای دریافت تسهیلات کم بهره به تعمیر و تجهیز منازل خویش برای پذیرایی از گردشگران ورودی به روستا بپردازند.

نصب تابلوهای اطلاع رسانی در مسیرهای مختلف روستاهای دره ارداک بسیار ضروری بود؛ چرا که مسیر ورودی به منطقه انشعاباتی داشت که با توجه به کمبود تابلوهای راهنما در طول مسیر در صورت عدم آشنایی با منطقه، احتمال انتخاب نادرست مسیر بسیار زیاد بود و می بایست برای رفع آن اقدام نمود.

در خصوص راه های دسترسی و ارتباطی می توان گفت منطقه در وضعیت نامطلوبی نبود لیکن به دلیل وجود مسیرهای غیرآسفالت در نقاط بکر و جذاب روستاهای منطقه از جمله مسیر روستای تلکور به امروک که علی رغم مسافت کوتاه، خرابی جاده عبوری موجب طولانی تر شدن رسیدن به مقصد می گشت از حوصله بسیاری از گردشگران خارج بوده و ترجیح داده می شد تا در طول مسیر اتراق کنند. پیگیری مسئولان محلی و پشتیبانی دستگاه های اجرایی مربوط، اجرای طرح هادی روستایی و افزایش اعتبارات دولتی در رفع مشکل موثر خواهد بود.

وضعیت قیمت ها، کیفیت مواد غذایی، آب آشامیدنی، کیفیت راه ها، وسایل حمل و نقل عمومی، برخورد مردم بومی و کیفیت آب و هوا مواردی بود که در نظر گردشگران رضایت نسبی حاصل نموده بود. تلاش و پیگیری مسئولان محلی و مشارکت مردم برای ارتقاء سطح کیفی این موارد منجر به رضایت کامل گردشگران و ایجاد خاطره ای دل انگیز در ذهن آنان خواهد شد.

کمبودهای گردشگری منطقه از نظر گردشگران

در انتهای پرسش نامه نیز از گردشگران نمونه خواسته شد تا کمبودهای گردشگری منطقه را به ترتیب اولویت ذکر کنند. خلاصه نظرات گردشگران عبارت بود از:

- ۱- نبود فضای پارکینگ و احتمال ایجاد آسیب در وسیله نقلیه.
- ۲- نبود خدمات رفاهی و عدم دسترسی به مایحتاج مورد نیاز.
- ۳- نبود فضاهای اقامتی پیرامون جاذبه های محیطی.

ه. آزمون فرضیات

برای آزمون و بررسی فرضیات از آزمون T Test استفاده گردید تمامی سؤالاتی که در رابطه با فرضیه مورد نظر با یکدیگر ترکیب می شوند و به صورت یک متغیر که میانگین تمام این سؤالات می باشد در نظر گرفته می شود. چون تمامی سؤالات بر مبنای طیف لیکرت می باشند. لذا از مقدار ۱ تا ۵ رتبه بندی شده اند. بنابراین حد متوسط در اینجا عدد ۳ می باشد که آزمون مقایسه میانگین به صورت زیر در نظر گرفته شده است.

$$\begin{cases} H_0: \mu_1 = 3 \\ H_1: \mu_1 \neq 3 \end{cases}$$

فرضیه شماره ۱: به نظر موانع اجتماعی- فرهنگی جامعه میزبان از قبیل نبود آموزش و بی اطلاعی از مزایای جریان گردشگری و مانع رونق گردشگری در محدوده مورد مطالعه شده است.

برای اثبات یا رد فرضیه فوق از متغیرهای فرهنگی- اجتماعی از جمله یادگیری مسائل و موضوعات جدید از گردشگران، ایجاد مشکلات فرهنگی، میزان تمایل به مهاجرت به شهرها افزایش آگاهی های مردم برخورد روستائیان با گردشگران، احترام به گردشگران، اطلاع از درآمد گردشگری در دیگر نواحی، آمادگی جوانان برای فعالیت گردشگری، میزان رونق گردشگری منطقه در

آینده، میزان ظرفیت منطقه و میزان کمک مردم (برای توسعه گردشگری)، اطلاع از مفید بودن گردشگری، برگزاری دوره های آموزشی برای مردم، تاثیر گردشگری در بهبود زندگی، اطلاع از نقش دهیاری و شورای روستا و میزان آگاهی ایشان از توسعه گردشگری، میزان استقبال گردشگران از خانه های گردشگری روستائیان از نظرسنجی های ساکنان روستا و برخورد مردم محلی و فروشندگان از نظرسنجی گردشگران استفاده شد. هم چنین متغیرهای سنجش میزان رونق گردشگری شامل: همکاری مردم و دولت برای رونق گردشگری منطقه، کاهش بیکاری، کاهش مصرف آب، بهبود وضع اقتصادی ساکنان، همکاری گردشگران در حفظ طبیعت و باغات بوده است.

اطلاعات توصیفی متغیر موانع اجتماعی و فرهنگی در زیر نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می شود میانگین موانع اجتماعی و فرهنگی ۴۰۰۸ می باشد که از میزان حد متوسط بالاتر است.

جدول ۱۷. توصیفات آماری متغیر موانع اجتماعی و فرهنگی

انحراف از میانگین	انحراف معیار	میانگین	تعداد	موانع اجتماعی و فرهنگی
0.1479	0.5982	4.085	300	

در جدول زیر اطلاعات ناشی از آزمون T تک نمونه ای به نمایش گذاشته شده است. بر این اساس در سطح اطمینان ۹۵ درصد چون سطح معناداری کم تری از ۰.۰۵ (sig=0.000) می باشد. بنابراین آزمون معنادار است یعنی با اختلاف معناداری بین سطح میانگین به دست آمده با سطح متوسط مورد نظر (عدد ۳) وجود دارد. انحراف استاندارد برابر با ۰.۵۹۸. نشان دهنده تغییر پذیری و پراکندگی پاسخ ها است. حال چون اختلاف میانگین (۱.۰۸) مثبت می باشد.

می توان نتیجه گرفت که نظر موانع اجتماعی- فرهنگی جامعه میزبان از قبیل نبود آموزش و بی اطلاعی از مزایای جریان گردشگری و مانع رونق گردشگری در محدوده مطالعه شده است. یعنی فرضیه فوق تایید می گردد.

جدول ۱۸. آزمون مقایسه میانگین تک نمونه ای برای اثبات فرضیه اول

مقدار ثابت: ۳					
موانع اجتماعی و فرهنگی	مقدار آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت با مقدار ثابت	
				کم ترین	بیش ترین
	6.517	279	0	0.1254	0.5473

فرضیه شماره ۲: مطالعات اولیه نشان می دهد نبود سرمایه برای ایجاد امکانات خدماتی- رفاهی در بخش گردشگری مانع از توسعه گردشگری در دره ارداک شده است.

برای اثبات یا رد فرضیه فوق از متغیرهای اقتصادی شامل: میزان سرمایه مردم بومی برای توسعه گردشگری و ایجاد امکانات، اطلاع از میزان سودآوری گردشگران برای روستا، وضعیت اقتصادی گردشگران، اجاره دادن واحد مسکونی برای افزایش درآمد روستائیان استفاده شده است.

اطلاعات توصیفی متغیر کمبود سرمایه برای ایجاد خدمات رفاهی در زیر نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می شود میانگین کمبود سرمایه برای ایجاد خدمات رفاهی ۴۰۱۵ می باشد که از میزان حد متوسط بالاتر است.

جدول ۱۹. توصیفات آماری متغیر کمبود سرمایه برای ایجاد خدمات رفاهی

انحراف از میانگین	انحراف معیار	میانگین	تعداد	کمبود سرمایه برای ایجاد خدمات رفاهی
0.4287	0.7592	4.15	300	

بر اساس جدول زیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد چون سطح معناداری کم تری از ۰.۰۵ ($\text{sig}=0.000$) می باشد. بنابراین آزمون معنادار است یعنی با اختلاف معناداری بین سطح میانگین به دست آمده با سطح متوسط مورد نظر (عدد ۳) وجود دارد. انحراف استاندارد برابر با ۰.۷۵۹۲ نشان دهنده تغییر پذیری و پراکندگی پاسخ ها است. حال چون اختلاف میانگین (۱.۱۵) مثبت می باشد. به طور کلی می توان نتیجه گرفت که نبود سرمایه برای ایجاد امکانات خدماتی- رفاهی در بخش گردشگری مانع از توسعه گردشگری در دره ارداک شده است. یعنی فرضیه فوق تایید می گردد.

جدول ۲۰. آزمون مقایسه میانگین تک نمونه ای برای اثبات فرضیه دوم

مقدار ثابت : ۳					
مقدار آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت با مقدار ثابت		فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف از میانگین
			کم ترین	بیش ترین	
5.1792	278	0	1.15	0.1726	0.4395

فرضیه شماره ۳: به نظر می رسد کمبود امکانات مناسب دسترسی از قبیل جاده مناسب و وسایل نقلیه عمومی توسعه گردشگری در دره ارداک را با مشکل مواجه ساخته است.

برای اثبات یا رد فرضیه فوق متغیرهایی مانند: راه های رسیدن به مقصد، کیفیت راه ها و معابر، امکانات اقامتی و رفاهی، خانه های دوم، وسایل حمل و نقل عمومی، وسایل ارتباطی، پارکینگ، خدمات زیرساختی، تابلوهای راهنما، کیفیت غذا و آب، سرویس بهداشتی، جاذبه سد ارداک، شلوغی و ترافیک، افزایش زباله، رستوران و فروشگاه، وجود یا عدم امکانات خدماتی در منطقه مورد سنجش قرار گرفته است.

جدول ۲۱. توصیفات آماری متغیر کمبود امکانات مناسب دسترسی

کمبود امکانات مناسب دسترسی	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین
	300	3.59	0.2478	0.6514

آزمون معنادار است و اختلاف معناداری بین سطح میانگین به دست آمده با سطح متوسط مورد نظر (عدد ۳) وجود دارد. انحراف استاندارد برابر با ۰.۲۴۷۰ نشان دهنده تغییر پذیری و پراکندگی پاسخ ها است. با توجه به اینکه اختلاف میانگین (۰.۵۹) مثبت می باشد. به طور کلی می توان نتیجه گرفت که کمبود امکانات مناسب دسترسی از قبیل جاده مناسب و وسایل نقلیه عمومی توسعه گردشگری در دره ارداک را با مشکل مواجه ساخته است. یعنی فرضیه فوق تایید می گردد.

جدول ۲۲. آزمون مقایسه میانگین تک نمونه ای برای اثبات فرضیه سوم

مقدار ثابت : ۳					
مقدار آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت با مقدار ثابت		فاصله اطمینان ۹۵٪ برای اختلاف از میانگین
			کم ترین	بیش ترین	
6.214	276	0.001	0.59	0.1957	0.4365

فرجام

هدف از انجام این تحقیق بررسی ظرفیت های گردشگری دره ارداک به منظور توسعه پایدار روستایی و شناسایی عوامل موثر بر آن می باشد. یافته ها نشان داد که عوامل اجتماعی و فرهنگی، عوامل زیر ساختی و راه سازی و عوامل اقتصادی بر ظرفیت های گردشگری دره ارداک تاثیر گذار است. در واقع در توسعه ی روستایی مفهوم توسعه حاکی از این است که هدف اساسی توسعه، رشد و تعالی همه جانبه جوامع انسانی است و از این رو شناخت و درک شرایط و مقتضیات جوامع انسانی و نیازها و تقاضاهای

آنان در ابعاد مادی و معنوی از جمله اقدامات اساسی در مسیر پیشرفت و توسعه تلقی می شود. از آن جا که روستاها و مردم ساکن در آنها دارای شرایط، امکانات و مسائل خاص خود هستند، بنابر این توسعه روستایی ضرورت و توجیه پیدا می کند. در تعریف توسعه روستایی آمده است؛ فرایند همه جانبه و پایداری است که در چارچوب آن توانایی های اجتماعات روستایی در رفع نیازهای مادی و معنوی و کنترل موثر بر نیروهای شکل دهنده نظام سکونت محلی (اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) رشد و تعالی می یابد (شهبازی، ۱۳۷۶). در حقیقت توریسم روستایی یکی از مفاهیم و اشکال توسعه پایدار است که در آن از منابع موجود در مناطق روستایی استفاده می شود. این گونه توسعه، کم ترین تاثیر مخرب را دارد یا اصولاً فاقد چنین تاثیراتی است (خیاطی، ۱۳۸۲).

با توجه اهمیت نقش صنعت گردشگری در فرآیند توسعه پایدار روستایی و لزوم بررسی چگونگی توسعه گردشگری روستایی، در این پژوهش با نظر سنجی از گردشگران و مردم محلی در خصوص گردشگری و اثرات ناشی از توسعه گردشگری دره ارداک، به بررسی ظرفیت های گردشگری این منطقه پرداخته شده است. دره ارداک یکی از بیلاقات خوش آب و هوا و سرسبز پیرامون کلان شهر مشهد بوده که دارای جاذبه های طبیعی بسیاری برای جلب گردشگران می باشد. محدوده مورد مطالعه روستاهای واقع در بالادست حاشیه سد ارداک شامل آبد، تلقور، امروک، گاه، کلاته گاه، میان مرغ و بقمچ می باشد. توجه به ظرفیت های منطقه به شرح ذیل نمایانگر پتانسیل بسیار مناسبی برای تقویت صنعت گردشگری می باشد :

- ۱- شرایط آب و هوایی مطلوب
 - ۲- وجود رودخانه و سد ارداک
 - ۳- وجود آبشارهای متعدد در روستاهای منطقه
 - ۴- چشم انداز زیبای کوه ها و دره ها، باغات موجود
 - ۵- اشتغال غالب مردم محلی در بخش دامداری و تولید لبنیات محلی
 - ۶- وجود محصولات باغی و انواع گیاهان معطر و دارویی در منطقه
 - ۷- وجود جوانان بیکار و آماده فعالیت در بخش گردشگری
- مشکلات و موانعی هم پیش روی توسعه صنعت گردشگری منطقه وجود دارد که تلاش در جهت رفع آنها تا حد زیادی باعث شکوفایی و رونق آن می شود :

- ۱- ناشناخته بودن موقعیت و قابلیت دره ارداک برای بسیاری از گردشگران و حتی ساکنان شهر مشهد.
- ۲- نامناسب بودن آسفالت جاده در برخی قسمت های مسیرهای روستایی دره ارداک.
- ۳- نبود فضای مناسب پارک خودرو در سطح منطقه.
- ۴- عدم تمکن مالی روستانشینان منطقه و عدم امکان مشارکت مالی در اجرای پروژه های گردشگری.
- ۵- عدم آشنایی کافی مسئولان محلی و مردم منطقه با مزایا و جریان گردشگری.
- ۶- عدم وجود اماکن اقامتی و رفاهی در سطح روستاهای منطقه.
- ۷- نبود مراکز خرید، فروشگاه، رستوران، نانوائی برای تهیه غذا و رفع نیازهای گردشگران.
- ۸- مغفول ماندن دره ارداک از دید سرمایه گذاران بخش خصوصی به دلیل عدم تبلیغات لازم.

ارائه پیشنهادات و راهکارها

- ۱- معرفی دره ارداک به عنوان یکی از فرصت های سرمایه گذاری به سرمایه گذاران بخش خصوصی و تأسیس مجموعه های تفریحی و گردشگری به تناسب نوع گردشگران ورودی به منطقه. سالانه ده ها طرح گردشگری در نقاط مختلف شهری و روستایی (نظیر طرحهای اجرایی در شمال و شمال غرب کشور) توسط سرمایه گذاران پیشنهاد و اجرا می گردد که می بایست دره ارداک نیز در فهرست مناطق پیشنهادی اداراتی از جمله میراث فرهنگی، جهاد کشاورزی و ... به سرمایه گذاران قرار گیرد.
- ۲- اعطای مشوق های لازم به سرمایه گذاران بخش خصوصی برای افزایش انگیزه از طریق اعطای تسهیلات کم بهره، بخشودگی عوارض شهرداری و منابع طبیعی و تسهیل در اخذ مجوزهای لازم. جذب سرمایه گذاران در ادارات و دستگاه های

مرتبط و معرفی به بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری طرف قرارداد جهت بهره مندی از تسهیلات ارزان قیمت، تعامل و رایزنی با شهرداری در خصوص تخفیف و کاهش نرخ عوارض ساخت و ساز و تعدیل در مراحل تایید تا صدور مجوزها؛ از جمله مواردی است که توسط دستگاه های دولتی قابل انجام است.

۳- همکاری و هم افزایی دستگاه های اجرایی ذیربط در اجرای برنامه ها، پروژه های عمرانی و زیرساختی منطقه و جلوگیری از موازی کاری و حتی تناقض کاری برخی دستگاه ها. از آن جا که در اجرای پروژه های عمرانی و یا طرح های هادی روستایی، هر یک از دستگاه های اجرایی ذیربط پای بند به قوانین و آیین نامه های داخلی خود می باشند، بعضاً به دلیل ضد و نقیض بودن قوانین، اختلاف نظر پیش آمده و مانع از اجرای پروژه می شود (از جمله انجام پروژه های نیمه تمام نظیر طرح های هادی که در بسیاری از روستاها به سرانجام نرسیده است).

۴- بهره مندی از ابزار تبلیغاتی، رسانه ها و مطبوعات ملی و محلی با هدف معرفی جاذبه های گردشگری، خصوصیات بارز طبیعی روستاهای دره ارداک. با توجه به عدم آشنایی عموم با منطقه نیاز به معرفی منطقه لااقل به ساکنان شهرهای پیرامونی می باشد. این امر می تواند از طریق ساخت برنامه های مستند تلویزیونی، رادیویی، درج مطلب در جراید، چاپ پوستر و بروشور و نصب در اماکن عمومی و اقداماتی از این دست صورت پذیرد.

۵- احداث رستوران سنتی و آشپزخانه، فروشگاه ها، مراکز خرید و مراکز فروش صنایع دستی محلی در نزدیک ترین فاصله ممکن با مراکز ازدحام گردشگران از جمله اطراف سد ارداک. ایجاد این مراکز با همکاری بخش خصوصی و مشارکت ساکنان امکان پذیر خواهد بود.

۶- ایجاد فضاهای مناسب اقامتی مانند سکو، آلاچیق، کمپ ها و مراکز اقامت موقت و یک روزه به منظور ساماندهی گردشگران، حفظ امنیت و کمک به حفظ باغات.

۷- اهتمام در ساخت و احداث حداقل یک مجتمع اقامتی در حواشی سد ارداک. این امر نیز با حمایت دستگاه های اجرایی از جمله اداره کل میراث فرهنگی و هدایت سرمایه گذاران به سمت منطقه اجرایی خواهد بود.

۸- احداث سرویس های بهداشتی در اطراف جاذبه های طبیعی منطقه. با تعامل سازنده مسئولان محلی (دهیار، شورای اسلامی روستا، بخشدار) با فرمانداری و اداره کل میراث فرهنگی، در خصوص احداث سرویس های بهداشتی، در صورت تأمین اعتبار قابل اجرا خواهد بود.^{۱۶}

۹- ایجاد فضای پارکینگ مناسب در طول مسیر با توجه به حجم ورودی وسایل نقلیه شخصی در ایام آخر هفته به منطقه. با پیگیری مسئولان محلی از مراجع بالاتر و نیز جلب مشارکت مردم بومی برای در اختیار گذاشتن زمین های بایر و لم یزرع، می توان فضایی را در قسمت ورودی روستا بدین منظور تعبیه کرد.

۱۰- نصب تابلوهای راهنما و مخازن دفع زباله در اماکن پرزدحام گردشگری منطقه. با توجه به بعد مسافت و نیز دوشاخه شدن مسیر در برخی نقاط، نیاز به نصب تابلوهای راهنما می باشد. هم چنین در داخل روستا برای هدایت مناسب گردشگران، نصب تابلوهایی برای آبشارها و یا تابلوی سرویس بهداشتی مناسب می باشد.

۱۱- اعطای تسهیلات کم بهره به روستائیان برای ایجاد بنگاه های زودبازده (مشاغل خانگی، صنایع کوچک و تبدیلی مانند کارگاه های صنایع دستی، تولید خشکبار، کارخانه تولید لبنیات و ...) با هدف تقویت و تنوع بخشی به فعالیت های جانبی بخش گردشگری. با شناسایی و معرفی روستائیان واجد شرایط به فرمانداری ها و طرح موضوع در کارگروه های مربوطه جهت دریافت تسهیلات روستایی.

۱۲- تشویق مردم محلی به ارائه و فروش تولیدات محلی و گیاهان دارویی در محل های پر ازدحام گردشگران. بررسی ها و تجربیات نشان داده که گردشگران روستایی، علاوه بر لذت بردن از جاذبه های طبیعی، علاقه مند به استفاده از محصولات طبیعی و محلی مناطق روستایی بوده و هم چنین با توجه به عدم شناخت گیاهان دارویی و یا عدم توان جمع آوری گیاهان، آماده کردن و فروش این محصولات توسط روستائیان، ضمن رفع نیاز گردشگران، منبع درآمدی برای روستائیان خواهد بود.

^{۱۶}- موارد شماره ۵ و ۶، در صورت آگاهی و توجیه مردم بومی نسبت به مزایای اقتصادی این مراکز، به صورت داوطلبانه و خودجوش اجرا خواهد شد. مانند اهالی روستای یوانات استان فارس و شخص آقای عباس برزگر که با آشنایی با درآمدهای حاصل از گردشگری، اقدام به ساخت این قبیل مراکز نموده اند.

- ۱۳- آگاهی بخشی و اعطای تسهیلات به مردم برای ایجاد اقامت گاه های بوم گردی در منطقه با هماهنگی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و معرفی به موسسات اعتباری طرف قرارداد. اقامت گاه های بوم گردی ضمن رفع نیاز اسکان گردشگران و ترویج سنن و آداب و رسوم محلی، سبب اشتغال زایی و کسب درآمد اهالی روستا خواهد شد.
- ۱۴- تعامل با آژانس ها و دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری در خصوص برگزاری تورهای تفریحی یک روزه در محل دره ارداک برای معرفی و آشنایی گردشگران با جاذبه های توریستی منطقه مثمر ثمر خواهد بود.
- ۱۵- تشویق ساکنان به حفظ فرهنگ و بافت سنتی و اصیل روستا در ساخت مساکن جدید برای جلب بیشتر گردشگران. هدایت ساکنان روستا برای خرید مواد و مصالح ساختمانی سنتی و یا مشابه سنتی جهت ساخت و تعمیر مساکن روستایی.

منابع و مراجع

- [۱] آسایش، حسین و مشیری، سیدرحیم (۱۳۸۱)، روش شناسی و تکنیک های تحقیق علمی در علوم انسانی با تاکید بر جغرافیا، نشر قومس.
- [۲] آقاجانی، حسنعلی و علیزاده، رمضان (۱۳۸۴)، ارائه مدلی به منظور ایجاد همکاری بین سازمانی میان سازمان های متولی و مرتبط با صنعت توریسم، مجموعه مقالات همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه، دانشگاه مازندران.
- [۳] آکادمی علوم اتحاد جماهیر شوروی (۱۳۷۲)، انسان، جامعه و محیط زیست، ترجمه صلاح الدین محلاتی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- [۴] ابوذری، پانته آ و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی اثرات گردشگری روستایی در ارتقاء توسعه پایدار روستایی، همایش گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- [۵] ازکیا، مصطفی (۱۳۸۵)، ارزیابی مشارکتی روستایی (جزوه درسی روش تحقیق نظری)، تهران: دانشگاه تهران، گروه مطالعات توسعه.
- [۶] ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، تهران: نشر اطلاعات.
- [۷] ازکیا، مصطفی و کامور، نجمه (۱۳۹۲)، توسعه پایدار گردشگری روستایی در روستای چاشم شهرستان مهدی شهر، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره سوم.
- [۸] اشتری مهرجردی، اباذر (۱۳۸۳)، اکوتوریسم پایدار، ماهنامه جهاد، شماره ۲۲، سال ۲۴.
- [۹] افتخاری، عبدالرضا رکن الدین و قادری، اسماعیل (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی نقد و تحلیل چارچوب های نظریه ای، فصلنامه مدرس علوم انسانی، شماره ۶، تهران.
- [۱۰] افشاری آزاد، سمیه و همکاران (۱۳۹۰)، توسعه پایدار و اشتغال در گردشگری روستایی نمونه موردی شیلات پالنگان، فصلنامه فضای گردشگری، سال سوم، شماره ۱۰.
- [۱۱] اکبری سامانی، ناهید و همکاران (۱۳۹۲)، ارزیابی گردشگری پایدار روستایی، موردشناسی: بخش سامان- شهرستان شهرکرد، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۱.
- [۱۲] بقایی، مصیب و نوروزی، امید (۱۳۸۴)، توریسم روستایی منبع درآمدی برای روستا، دهیاری، شماره ۱۶.
- [۱۳] پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمدا میر (۱۳۸۷)، نظریه های توسعه روستایی، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- [۱۴] پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- [۱۵] پناهنده، محمد و دیگران (۱۳۸۲)، اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست و توسعه پایدار.
- [۱۶] تاج، شهره (۱۳۸۲)، مدلی برای توسعه اکوتوریسم، مجله دانشنامه، شماره ۴۴، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- [۱۷] تولایی، سیمین و همکاران (۱۳۹۲)، بررسی توانمندی ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۴، صص ۱۰۳-۱۱۸.
- [۱۸] جاجرمی، کاظم و سلیمانی، حسین (۱۳۹۳)، تحلیل پتانسیل ها و توانمندی های گردشگری از دیدگاه ساکنین روستایی منطقه باغیهداران، چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم، شماره ۲۶، صص ۱۷-۲۸.
- [۱۹] حاج غلامرضایی، محمدحسن (۱۳۷۶)، نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه ای، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۲.
- [۲۰] حاتمی نژاد، حسین (۱۳۸۶)، اهمیت گردشگری شهری، ماهنامه شهرداری ها، سال هفتم، شماره ۷۸۵.
- [۲۱] حیدری چپانه، رحیم (۱۳۸۷)، مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
- [۲۲] خاتون آبادی، سیداحمد و راست قلم، مهدی (۱۳۹۰)، سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT، مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، جلد ۲۵، شماره ۳.
- [۲۳] دیبایی، پرویز (۱۳۷۱)، شناخت جهانگردی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی تهران.

- [۲۴] رحیمی نیک، اعظم و افسانه ملکی (۱۳۷۷)، نگرش استراتژیک به صنعت جهانگردی، مجموعه مقالات همایش جهانگردی کیش، جلد ۲.
- [۲۵] رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس.
- [۲۶] رکن الدین افتخاری، علیرضا و مهدوی، داود (۱۳۸۵)، مقاله راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT دهستان لواسان کوچک، مجله دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۱۰، شماره ۲، تابستان ۸۴.
- [۲۷] رهنمایی، محمدتقی و همکاران (۱۳۹۰)، ارزیابی قابلیت های توسعه شهری مراغه با استفاده از مدل ترکیبی SWOT-ANP، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴.
- [۲۸] ریچارد و شاریلی، گردشگری روستایی (۱۳۸۰)، ترجمه رحمت اله منشی زاده و فاطمه نصیری، تهران، انتشارات منشی.
- [۲۹] زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، تهران، انتشارات آگاه علامه طباطبایی.
- [۳۰] زیاری، کرامت اله (۱۳۸۰)، اصول و روش های برنامه ریزی منطقه ای، دانشگاه یزد.
- [۳۱] سازمان جهانی گردشگری WTO (۱۹۹۶)، نظام نامه جهانی اخلاق در گردشگری.
- [۳۲] سعیدنیا، احمد (۱۳۷۹)، کتاب سبز شهرداری (جلد دهم) فضاهای فرهنگی، ورزشی و تفریحی، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، چاپ اول.
- [۳۳] سعیدی، ع (۱۳۸۵)، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، جلد اول، چاپ هفتم، تهران.
- [۳۴] سعیدی، عباس و همکاران (۱۳۹۱)، گردشگری روستایی: الزامات و محدودیت ها، با اشاره به نواحی جواهرده (مازندران) و سروآباد (کردستان)، فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۵.
- [۳۵] سیدعلی پور، سیدخلیل و همکاران (۱۳۸۸)، مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای استان سمنان)، برگرفته از رساله دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- [۳۶] شریف زاده، ابوالقاسم و همایون مرادنژاد، ۱۳۸۱، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر، ش. ۲۵۱-۲۵۰.
- [۳۷] شگری، ولی اله (۱۳۸۴)، نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی، مجموعه مقالات همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه، دانشگاه مازندران.
- [۳۸] شکویی، حسین (۱۳۸۵)، جغرافیای کاربردی و مکتب های کاربردی، آستان قدس رضوی، چاپ پنجم.
- [۳۹] شهبان، پویان (۱۳۸۳)، گردشگری روستایی ضرورت توجه، فصل نامه ساخت شهر.
- [۴۰] صیدالی، م و همکاران (۱۳۹۱)، بررسی اثرات گردشگری در توسعه روستایی، فصلنامه فضای گردشگری، سال دوم، شماره ۶.
- [۴۱] طالب، مهدی و همکاران (۱۳۸۷)، مبانی نظری مشارکت اجتماع روستایی در برنامه ریزی گردشگری روستایی در ایران، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۴.
- [۴۲] عظیمی آملی، جلال (۱۳۸۲)، بررسی نقش و جایگاه گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستا، مجموعه مقالات همایش علمی و پژوهشی علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نوشهر و چالوس.
- [۴۳] فرزندی، فرحناز (۱۳۹۲)، توسعه پایدار با تأکید بر گردشگری/ مطالعه موردی روستای درکش بجنورد، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار، موسسه آموزش عالی خاوران مشهد.
- [۴۴] فروشان، ن و رضایی مقدم، ک (۱۳۸۸)، گردشگری روستایی و کاهش فقر، نخستین همایش ملی توسعه پایدار روستایی.
- [۴۵] فرهمند، آ. کارآفرینی میراث فرهنگی و گردشگری قابل دسترسی در blogfa.com.
- [۴۶] قادری، اسماعیل (۱۳۸۳)، گردشگری و توسعه جهان سوم (ترجمه رکن الدین افتخاری، عبدالرضا صالحی امین و معصومه سادات، انتشارات شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی).
- [۴۷] قادری، اسماعیل (۱۳۸۳)، گردشگری و توسعه جهان سوم (ترجمه رکن الدین افتخاری، عبدالرضا صالحی امین و معصومه سادات، انتشارات شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی).

- [۴۸] قادری، زاهد (۱۳۸۳)، اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، انتشارات سازمان شهرداری ها، چاپ اول، تهران.
- [۴۹] قادری، اسماعیل و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی توسعه گردشگری روستایی در بخش آسارا شهرستان کرج، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی، پژوهشی، سال هشتم، شماره ۳۱.
- [۵۰] قره نژاد، حسن (۱۳۸۶)، توسعه گردشگری و مهمان پذیری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد.
- [۵۱] کدیور، اصغر و سقایی، مهدی (۱۳۸۶)، ساماندهی گردشگری در تفرجگاه های پیرامون شهری: مطالعه موردی دره اخلمد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۳.
- [۵۲] کدیور، علی اصغر و محمودی، فرشته (۱۳۹۰)، ارزیابی و تحلیل ظرفیت های دره های کوهستانی در جهت تنوع سازی اشتغال به کمک مدل SWOT نمونه دره ارداک در شهرستان مشهد.
- [۵۳] کرمی، محمود و مصفا، نسرین (۱۳۷۱)، هدفهای کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد محیط زیست و توسعه، تدوین استراتژی ها و تنظیم معاهدات، سیاست خارجی، شماره ۲ و ۳.
- [۵۴] کرمی دهکردی، مهدی و همکاران (۱۳۹۱)، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستائیان استان چهارمحال و بختیاری، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۳، پیاپی ۴۵، شماره ۱.
- [۵۵] گتی، و. مذللو، ل (۱۳۷۵)، علوم جهانگردی (ترجمه محمد دباغ)، انتشارات موسسه فرهنگی ثامن الائمه، تهران.
- [۵۶] لطفی، صدیقه (۱۳۸۴)، نگرش سیستمی لازمه پایداری گردشگری، مجموعه مقالات همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه، دانشگاه مازندران.
- [۵۷] مافی، عزت اله و سقایی، مهدی (۱۳۸۸)، کاربرد مدل SWOT در تحلیل مدیریت گردشگری کلان شهر مشهد، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۴.
- [۵۸] محمدی، ف (۱۳۸۶)، بنگاههای زودبازده، فرصت طلایی توسعه گردشگری، میراث فرهنگی و گردشگری ایلام
- [۵۹] محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۷)، برنامه ریزی اکوتوریسم روستایی با تأکید بر نواحی روستایی حاشیه رودخانه و سد، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- [۶۰] مختاری، ر (۱۳۸۲)، تحلیل پتانسیل های گردشگری منطقه باغباداران و برنامه ریزی توسعه آن، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.
- [۶۱] مدهوشی، مهرداد (۱۳۸۲)، ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۸، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- [۶۲] مشیری، سیدرحیم و همکاران (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفی ظرفیت های گردشگری در توسعه روستایی، مطالعه موردی: آهار- شهرستان شمیران، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی، پژوهشی، سال هشتم، شماره ۳۲.
- [۶۳] مطیعی لنگرودی، سیدحسن (۱۳۸۲)، برنامه ریزی روستایی (با تأکید بر ایران)، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، چاپ اول.
- [۶۴] ملک حسینی، عباس و همکاران (۱۳۹۱)، گردشگری روستایی و توسعه پایدار (با تأکید بر روستای سیمین ابرو شهرستان همدان)، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، سال چهارم، شماره ۱۳.
- [۶۵] موحد، علی (۱۳۸۶)، گردشگری شهری، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.
- [۶۶] موحد، علی (۱۳۸۴)، توریسم شهری، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید چمران اهواز.
- [۶۷] موسی وند، جعفر و همکاران (۱۳۸۹)، توسعه گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار (نمونه مورد مطالعه: روستای سورین شهرستان بانه)، فصلنامه فضای گردشگری، سال دوم، شماره ۸.
- [۶۸] نسب الحسینی، سیدعلیرضا (۱۳۹۱)، ساماندهی محصول و بازار گردشگری در نواحی پیرامون شهری/ مطالعه موردی: ناحیه درود- شهرستان نیشابور، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور مرکز فریمان.
- [۶۹] نصری، مسعود و همکاران (۱۳۹۰)، ارزیابی گردشگری روستایی در شهرستان اردستان با استفاده از مدل SWOT، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، سال سوم، شماره ۹.
- [۷۰] نصیری زاده، حمیدرضا و توتونچی، جلیل (۱۳۸۲)، سمینار بررسی «جهانگردی و اشتغال» سیاست ها و برنامه های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، تهران: سازمان ایرانگردی و جهانگردی.

- [۷۱] نعمتی، ن (۱۳۸۴)، راهکارهای توسعه جهانگردی در ایران، مجموعه مقالات همایش ظرفیت های اقتصادی ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی شدن، ناشر دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه، تهران.
- [۷۲] هال، ک و جان ام، ج (۱۳۸۷)، سیاست گذاری جهانگردی (ترجمه محمد اعرابی و داوود ایزدی)، انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی، جلد اول، چاپ چهارم، تهران.
- [۷۳] مصاحبه با دهیار و شورای اسلامی روستاهای دره ارداک
- [74] Ashcroft, P. In green Tourism, A Training seminar for European Rangers, Words and interpreters, Peak park joint planning Board, 1992.
- [75] Butler, R. W. The concept of a Tourist area cycle of evolution: implications for management of resources, The Canadian Geographer volume 24, Issue 1, pages 5-12, 1980
- [76] Vikneswaran Nair, Badaruddin. M, Lo May Chiun. Multi-Dimensional Responsible Rural Tourism Capacity (RRTC) Framework: A Proposed Environmental Responsibility and Management Model for Malaysia, Asia-Pacific Journal of Innovation in Hospitality and Tourism, vol 4, num 1, 2015
- [77] Opperman, M. Rural Tourism in southern Germany, annals of Tourism research, vol. 23, num 1, Pergamon Press, USA.